

SÉD 24.

VESZPRÉMI KRITIKAI LAP

VI. évfolyam, 2020. 1. szám

séd

Veszprémi kritikai lap

2020. 1. szám

Megjelenik évente hatszor

Szerkesztik:

Demel Eszter, Géczy János,
Gopcsa Katalin, Perlaki Claudia

E szám szerkesztője:

Géczy János

Szerkesztőségi titkár:

Horváth Brigitta

Olvasószerkesztő:

Vonderviszné Kapor Ágnes

Korrektor:

Sövényházi János

Lapterv: Somody Péter

Tördelés: Dénes Tamás

Fotó: Gáspár Gábor

Felelős kiadó:

Gelencsér András rektor
Kiadja a Pannon Egyetem

E-mail:

seed.veszpreem@gmail.com

Nyomda: OOK-Press Kft., Veszprém

ISSN 2416-0628

Megjelenik Veszprém Megyei Jogú
Város Önkormányzata támogatásával

SZÁMUNK SZERZŐI

Asztalos István *középiskolai tanár*

Bence Erika *egyetemi tanár*

Brunner Attila *művészettörténész*

Czini Zoltán *középiskolai tanár*

Csuhai István *szerkesztő, kritikus*

Erdélyi Ágnes *karnagy, zenetanár*

Galambos István *botanikus, főmuzeológus*

Huber Lilla Mária *művészettörténész*

Katona Lajos *geológus*

Kovács Attila *zeneszerző, zongorista*

Kovács Gáborján *művelődéstörténész*

Ladányi Ibolya *középiskolai tanár*

Ladányi István *irodalmár, egyetemi docens*

L. Karsai Henriett *néprajzos muzeológus*

Molnár Erzsébet *előadóművész*

Mórocz Anikó *újságíró*

M. Tóth Antal *ny. egyetemi tanár, orvos,
zenekutató*

Pátkai Ádám Sándor *régész*

Rainer Pál *történész*

Somogyvári Lajos *neveléstörténész*

Berta-Szénási Panna *PhD-hallgató*

Tóth Károly *művészettörténész*

Törő Balázs *néprajzos, segédmuzeológus*

Brusnyai Emlékhangverseny. 2020. január 11.

A borítón szereplő kép:

*Káli-medencei kötenger,
Cholnoky Jenő földrajztudós
1910. Magyarország, Kővágóörs*

Forrás: Fortepan –
adományozó: Cholnoky Tamás

a séd

az alábbi helyeken kapható:

- Egyetemi Könyvtár és Levéltár
Veszprém, Wartha Vince utca 1.,
- Pannon Egyetem B épület, porta
Veszprém, Egyetem utca 10.,
- Veszprém Megyei Jogú Város
Önkormányzata Polgármesteri Hivatala
Veszprém, Óváros tér 9.,
- Hangvilla
Veszprém, Brusnyai Árpád u. 2.,
- Utas és Holdvilág Antikvárium
Veszprém, Szabadság tér 13.,
- Laczkó Dezső Múzeum
Veszprém, Erzsébet sétány 1.
- Eötvös Károly Megyei Könyvtár
Veszprém, Komakút tér 3.,
- Művészetek Háza
Veszprém, Vár utca 29.,
- Agóra Városi Művelődési Központ
Veszprém, Táboraállítás park 1.,
- Szaléziánium –
Érsekségi Turisztikai Központ
Veszprém, Vár utca 31.

Folyóiratunk minden páros
hónap első hetében jelenik meg.
Lapzárta: minden páratlan hónap 20-án.

Tartalom

- 2 Pátkai Ádám Sándor
Apátnői botvég a veszprémvölgyi monostorból
- 3 Katona Lajos Tamás
Termésköveink – A hullók kora
- 8 Galambos István
A Benedek-hegy növényzeti képe
- 9 L. Karsai Henriett
Régi-új értékünk
- 10 Törő Balázs
Tárgy, történet, üzenet
A muzealizáció folyamatáról és a tárgyak jelentéséről
- 11 Brunner Attila
Nagy Sándor két műve
- 12 Rainer Pál
Két Nagy-zászló
- 14 Csuha István
Ófelsége
Amerigo Tot: *Ófelsége, a kilowatt* (bronz, vöröskő, beton, 1969/1995), Egyetem utca
- 16 M. Tóth Antal
Velencei barokk karácsony
Buon Natale! Veszprém Város Vegyeskara és a Mendelssohn Kamarazenekar hagyományos karácsonyi koncertje. Hangvilla, 2019. december 21. és 22.
- 18 Gáspár Gábor
Fotóesszé
Újévi koncert. Mendelssohn Kamarazenekar előadása. Hangvilla, 2020. január 1.
- 20 Ladányi Ibolya
Lajkó Félix és új formációja
Lajkó Félix & Band – Újévi koncert. Hangvilla, 2020. január 6.
- 22 Czini Zoltán
A Vár Ucca Műhely 2019. évi négy számáról
- 22 Bence Erika
Árvacsáth ideje
Az *Ex Symposion* 2019/103-as számáról
- 22 Somogyvári Lajos
Iskola a 21. században
Iskolakultúra, 2019/10. szám
- 23 Mórocz Anikó
Nekem van kutyám, vagy neki van embere?
Csányi Vilmos: *Édes Janka*. Libri könyvkiadó, Budapest, 2019
- 23 Molnár Erzsébet
Új vizeken
„Új vizeken járok” – Ady Endre versei a TIT Váci Mihály Irodalmi Színpad előadásában. Agóra, 2019. november 20.
- 24 Ladányi István
Forgószek és reflektorok nélkül
A kérdező: Krámer György – *Beszélgetőműsor az Utasban*. Vendég: M. Tóth Antal orvos, szakíró, zenetörténész, zenész. Utas és Holdvilág Antikvárium, 2019. december 17.
- 24 Kovács Attila
Mozart és a fortepiano
Az Orfeo Zenekar és Berecz Mihály hangversenye. Hangvilla, 2019. december 11.
- 25 Kovács Attila
Rezes világzene
A Boban Marković Orkestar hangversenye. Hangvilla, 2020. január 20.
- 26 Kovács Gáborján
Tűzijáték délben
Tűzijáték délben – Lovasi András koncertje. Hangvilla, 2020. január 17.
- 28 Erdélyi Ágnes
Szelíd szent szolgálat
A 25 éves Schola Regina kórus hangversenye. Regina Mundi-templom, 2019. november 23.
- 28 Kovács Gáborján
Improvizációk
Rozsnyói Péter: *Szólószongora-koncert.* Hangvilla, 2019. december 8.
- 29 Tóth Károly
A Veszprémi Művész Céh jubileumi kiállítása
Veszprémi Művész Céh 30 – Jubileumi kiállítás. Művészetek Háza, Csikász Galéria, Dubniczay-Várgaléria, Magtár, 2019. december 7. – 2020. február 9.
- 30 Huber Lilla Mária
Műpártolás – Műkereskedelem
Veszprémi Művész Céh 30 – Jubileumi kiállítás. Művészetek Háza, Csikász Galéria, Dubniczay-Várgaléria, Magtár, 2019. december 7. – 2020. február 9.
- 32 Ladányi István
Misery
William Goldman: *Tortúra. Pszichothriller.* Veszprémi Petőfi Színház – Latinovits-Bujtor Játékszín. Bemutató: 2019. október 12.
- 33 Asztalos István
Jack, a megmentő?
Sándor Anna: *Jack, a megmentő.* A Kabóca Bábszínház bemutatója. Rendező: Szántó Viktória. 2019. december 1.
- 34 Kovács Gáborján
Vitéz László
Vitéz László – Pályi János vendéjátéka a Kabóca Bábszínházban. 2020. január 19.
- 35 Berta-Szénási Panna
Kicsik és nagyok Kabócája
- 36 A Veszprémi Dalegyesület zászlórúdjának fémveretei

Számunkat Gáspár Gábor fényképeivel illusztráltuk.

Apátnői botvég a veszprémvölgyi monostorból

Történeti adatokat már több évtizede, sőt évszázada ismerünk a veszprémvölgyi monostorról, elég csak az átiratban fennmaradt alapítólevelére gondolnunk, mely hazánk korai történelmének egyik legfontosabb forrása.

A középkor későbbi időszakának okleveleiből is ismerhetjük az itt élő apácák életét. Szerencsés esetben mondható, hogy építkezésről szóló szerződés is rendelkezésre áll, mely ugyancsak hozzájárul egy igen fontos középkori egyházi emlékünkhöz és a korabeli szokások ismeretéhez. Már több mint 20 évvel ezelőtt kezdődött el a veszprémvölgyi monostor régészeti kutatása is. Juan Cabello, Fülöp András és Koppány András régészek nevéhez fűzhető, hogy az apácakolostort nemcsak történeti, hanem immár régészeti adatokból is ismerhetjük. Egy ilyen nagyszámú épület feltárása előzetesen is több évet és komoly költségvetést jelent. Ezért hatalmas dolog, hogy a kutatók, sőt ma már bemutatott és rendezett környezettel bíró épületgyűjtés méltó Veszprém város és Magyarország több mint ezeréves történetéhez.

Ebből a környezetből került elő a botvég, amely a Laczkó Dezső Múzeum gyűjteményében található (leltári száma: M. 2007.4.1.) Olyan helyszínről származó kiemelkedő minőségű emlékünk, amely korszakának jelentőségéről, kifinomult műveltségéről, a Magyar Királyság külkapcsolatairól is árulkodik.

Mindemellett művészen kialakított és elkészített tárgyról van szó, mely esztétikai szempontból is komoly értéket képvisel.

A tárgy, melynek nyugat-európai párhuzamai is vannak, elterjedt típusnak mondható a 11. században, egy ún. tau-bot csúcsán helyezkedett el. A pásztorbot (virga, baculus pastoralis) a főpapi hatalom szimbóluma, mely Krisztusra mint a jó pásztorra vezethető vissza. Ebből következik, hogy egyes szerzetesi közösségek, egyházmegyék, egyháztartományok élén álló, az azt vezető személy hatalmát is szimbolizálja.

Egy ilyen tárgy előkerülése révén egyrészt szakrális szimbólumra, egy egyházi intézmény anyagi kultúrájára, kereskedelmi kapcsolataira, minőségére, valamint a korszak gazdagságára is utalásokat nyerünk. A tárgy a 2000-es évek elején került elő, ami jól példája annak, hogy mennyi információ veszik még az ismeretlenbe, akár a belvárosban, akár megyeszerte. Ezenfelül olyan egyháztörténeti kérdések merülnek fel a rozsmárgyarból készült tárgy kapcsán, hogy a keleti vagy a nyugati egyháznak volt-e a korszakban nagyobb befolyása. A veszprémi botvéghez hasonlóak ugyanis

főként bizánci rítusú egyházak környezetében lelhetők fel. A kétféjű sárkányos és kígyós tau-botok a mai napig elterjedt főpapi jelvénynek tekinthetők az ortodox világban. A nyugati rítushoz kapcsolható pásztorbotok ugyanis a spirális díszítést részesítették előnyben.

A monostorból származó apátnői botvég a Laczkó Dezső Múzeum és a város egyik legkiemelkedőbb műtárgyának számít. Országos és nemzetközi viszonylatban is olyan jelentőségű darabként tartjuk számon, mely típusból darabszámukat tekintve is rendkívül kevés van, emellett pedig kultúrtörténeti szempontból is egyedinek tekinthető. A hazai kutatás Pusztaszer templomából ismert a keleti egyház apátjához köthető tau-botvéget, mely 1973-ban került elő.

A tárgy leírása:

Két, fordított U alakban hajló nyakú sárkány, kiöltött, szétágazó nyelvvel. A sárkányok szeme sötétkék színű üvegpasztával berakva. A két sárkány nyak között, mindkét oldalon hosszúkas,

hosszú fülű állatfej. A botvég szinte teljes felületét elborítja a további ékes és bonyolult fonadékos díszítés. Alsó részének közepén négyzetes lyuk a botnyél befoglalására. A felső rész közepén és az oldalak közepén egy-egy kerek szeglyuk a botnyél rögzítésére szolgáló peckeknek.

Anyaga: faragott rozsmárgyár.

Szélessége 9,7 cm, *magassága* 4,6 cm, a *nyéllyuk átmérője* 0,9x1 cm. Viking-skandináv munka.

Pátkai Ádám Sándor

Felhasznált irodalom:

Fülöp András–Koppány András 2004. *A Crosier From the Territory of the Veszprémvölgy Convent. Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 55. 115–135.

Fülöp András–Koppány András 2002. *A veszprémvölgyi apácakolostor régészeti kutatása (1998–2002). Műemlékvédelmi Szemle*, 5–40.

Rainer Pál: *Veszprém megye egyházi élete a középkorban*. Veszprém, 2009.

Termésköveink A hüllők kora

A Föld legnagyobb, részletesen dokumentált kihalásával zárult a perm időszak és vele együtt a paleozoikum. Ezt a földtörténeti középidő (~252–66 millió év), más néven mezozoikum követi, amelynek a végét szintén egy globális kihalási esemény zárta a kréta végén. A mezozoikum a triász (~252–201 millió év), a jura (~201–145 millió év) és a kréta (~145–66 millió év) időszakokból áll.

Építő kövek

Séd, 2019. 6. sz., 14. old.

A mezozoós kőzetek közül Veszprém első sorban triász mészköveket használtak az építkezésekhez. Veszprém és környezetében ugyanis meglehetősen elterjedtek a triászkorú kőzetek a felszínen, és több mint száz éve helyben bányászták ezeket. Jura- és kréta korú terméskövekkel ugyanakkor elvétve találkozunk, azokat inkább díszítőelemként használták.

Írásomban a triász időszakot és az akkor képződött üledékes kőzeteket mutatom be, a többi mezozoós kőzetet később tárgyalom.

Ősföldrajz

A triász elején a szárazföldek egy „C” alakú szuperkontinent, a Pangaeát alkották, amely a Föld egynegyedét fedhette le. A szuperkontinent nyugatról a Panthalassa-óceán határolta, ami észak-déli irányban átszelte a Földet, és mintegy kétszer olyan széles lehetett az Egyenlítő térségében, mint a mostani Csendes-óceán. A Pangaeába keletről öböl szerűen benyúlva a Neo-Tethys- és Paleo-Tethys-óceán helyezkedett el. A triász közepére – az óceáni kőzetlemez alátolódásának következtében – megszünt a Paleo-Tethys. A későbbiekben a Neo-Tethys felnyílásának előrehaladásával és a jelenleg ismert óceánok medencéinek kialakulásával a Pangaea előbb két (Gondwana és Laurázsia), majd mind több kontinensre különült el.

Paleoklíma

A triászban nem volt jég a pólusokon, ezért sokkal melegebb és kiegyenlítettebb volt a klíma, és jóval kevesebb élőhelytípus jött létre, mint manapság. A szárazföld nagyobb részén szélsőséges kontinentális éghajlat alakulhatott ki: elhűző száraz, forró nyarak és hideg telek váltakozhattak, szezonálisan jelentős mennyiségű csapadékkal. Ugyanakkor a kontinensek belsejében, az egykori tengerpartoktól távoli területeken gyakori volt a forró és száraz, sivatagi, félsivatagi éghajlat.

A nedves trópusi éghajlatra utalnak ugyanakkor a kőszénlerakódások, amelyek nagy mennyiségű csapadékot és gazdag szárazföldi növényzetet feltételeznek. Ilyen triász kori kőszénleletek találhatók Kínában, Oroszországban, Kínában, Ausztráliában és az Antarktiszon is.

A nálunk található triász kori üledékek is trópusi éghajlatra utalnak, hiszen a Dunántúli-középhegység döntően triász kori dolomitokból és mészkövekből épül fel (összvastagságuk bőven meghaladja a több ezer métert). Hasonló üledékek manapság a Bahama-platfomon képződnek trópusi éghajlaton.

A klímára nemcsak szedimentológiai, hanem őslénytani bizonyítékok is vannak, például a késő triászban és most is élő kőkorallok, amelyekről tudjuk, hogy kizárólag trópusi, jól átvilágított, normál sótartalmú sekélytengerekben élnek és élhettek.

Mai megfigyelések alapján az állatok fajdiverzitása csökken, ahogy a pólusokhoz közeledünk. Például a hidegvérű

hüllők és kételtűek diverzitása sokkal nagyobb a melegebb alacsony szélességeken, mint a hidegebb területen, jól mutatva azt, hogy sokkal nagyobb hatással van azokra az állatokra a hőmérséklet, amelyek nem tudják szabályozni a testhőmérsékletüket. A triász kori kételtűek és hüllők esetében egységes eloszlást tapasztaltak az egyko-

A szerző felvételei

Megalodus kagyló kőből a MTM Bakonyi Természet-tudományi Múzeum gyűjteményéből, leltári szám: S240, méretarány 5 cm. Ezeknek a keresztmetszetét láthatjuk a Szabadság téren található irodaház burkolataiban

A Benedek-hegy növényzeti képe

A 200 méter hosszú, de csak 15–30 méter széles Benedek-hegy méreteinél fogva alkalmatlan volt arra, hogy rajta épületeket emeljenek, így emberi hatásoktól nem mentes növényzete ma is tanulmányozható.

Veszprém történeti városmagja – a veszprémi vár – egy ÉNy–D-i irányú, meredek falú letörésekkel határolt gerincen épült. Folytatásában (ÉNy-i előterében) a Benedek-hegy nyúlványa 25 méterrel alacsonyabban helyezkedik el. A két hegyet korábban keskeny völgyelés választotta el, melyet a történeti időkben feltöltöttek, kialakítva ezzel a ma ismert morfológiai képet. A csaknem függőleges falakkal határolt oldalait a Séd és egy mellékvölgye (a mai Jókai utca vonalában) alakította ki. Régészeti ásatások alapján tudjuk, hogy a gerinc 6000 év óta lakott, mely tény jelentős hatást gyakorolt annak növényzetére. A természetes növényzet számos tényezőtől (alapközet, kitettség, éghajlat) függ, mégis a legutóbbi van rá legnagyobb hatással. Ennek alapján megállapítható, hogy emberi jelenlét nélkül a gerincet (annak közel sík részeit) ma középhegységi mészkedvelő molyhos tölgyes borítaná (potenciális növénytakaró), mely természetes növényársulás eredeti formájában Veszprém tágabb környezetében tanulmányozható, de a két hegyen – érthető okokból – nyomát sem találjuk.

Az emberi jelenlét a Benedek-hegy délkeleti felében, az egykori örutorony helyén kialakított, majd a 20. század elején felszámolt kriptá emlékéit őrző keresztig érhető elsősorban tetten. A keresztig vezető térkövezett út két oldalán nyírt gyepek, ágyásba telepített lágyszárú dísznövények, peremén cserjék találhatók. A fűnyírás, taposás, bolygatás hatására itt jellegtelen félszáraz, száraz gyepek alakultak ki. A pusztai csenkesz (*Festuca rupicola*), keskenylevelű perje (*Poa angustifolia*), angolperje (*Lolium perenne*) szövetébe magasabb szálfűvek: csomós ebír (*Dactylis glomerata*), közöséges ta-

rackbúza (*Elymus repens*) és színes virágú gyakori fajok vegyülnek. A lila virágú bürökgémorr (*Erodium cicutarium*), a sárga virágú gyermekláncfű (*Taraxacum officinale*) és a fehér virágú ernyős sárma (*Ornithogalum umbellatum*) sok más fajjal együtt színesíti a nyírt gyepeket.

A kereszt mögötti terület fajkészlete már érdekesebb. A gyepek közé itt közzetörmelékes csupasz felszínek, kisebb-nagyobb sziklák és kövek élkednek, ezért ez az életközösséget felnyíló, mészkedvelő lejtő és törmelék gyepek névvel illethetjük. A pusztai csenkesz mellett itt már más csenkeszfajok (*Festuca*) is megjelennek: a halvány csenkesz (*Festuca pallens*) és a vékony csenkesz (*F. valesiaca*). A nagyvirágú fényperje (*Koeleria majoriflora*) virágzó bugái – visszaverve az égbolt fényét – szinte világítanak. A prémes gyöngyperje (*Melica ciliata*) és a Kárpát-medencei beenszülött magyar rozsnok (*Bromus pannonicus*) az alacsony gyepekből kiemelkedő szálfűvek. A mészkedvelő és szárazságtűrő számos növény között három védett faj található. A keresztben álló négy csésze- és szíromlevelűl bíró magyar repcsény (*Erysimum odoratum*) közép- és délkelet-európai elterjedésű, sárga szíromlevelű, keresztvirágú növény, mely a Benedek-hegy minden életközösségében megtalálható. A selymes peremizs (*Inula oculus-christi*) ezüstösen gyapjas, bársonyos szőrzete a növényt védve visszaveri a Nap hő sugarait. A közöséges sárga-kővirózsa (*Jovibarba globifera subsp. hirta*) koncentrikus köröket alkotó pozsgás tölevelei, vastag húsos szára révén jól alkalmazkodik a vízben szegény környezethez. A fűfélék közül érdemes még megemlíteni a taréjos búzafüvet (*Agropyron cristatum*), mely magyarországi viszonylatban ugyan

Aranyos fodorka

Borsos varjúháj

Taréjos búzafű

Bürökgémorr

Selymes peremizs

nem ritka, de Veszprém közigazgatási határában itt van egyetlen előfordulása, mely azt bizonyítja, hogy a Benedek-hegyet egykor jégkorszaki lösz borította, s e napjainkra lepusztult puha kőzet kicsiny, megmaradt foltján fordul elő.

A plató két oldalán kisebb-nagyobb megszakításokkal galagonyás-kökénys-borítások életközössége fordul elő. E cserjések a felnyíló, mészkedvelő lejtő- és törmelék gyepek és a bevezetőben említett középhegységi mészkedvelő molyhos tölgyes közötti átmenetet képviselik, egy természetes növényzetfejlődési sor közbelső állomása. A tucatnyi őshonos cserje mellett közel azonos arányban megjelennek a kertészeti céllal telepített díszfák és cserjék is. Mindezek felsorolásától hely hiányában eltekintünk.

A meredek letörések kis parkányain, sziklarepedéseiben a mészkedvelő nyílt sziklagyepek jellemző fajai fordulnak elő, pl. az aranyos fodorka (*Asplenium trichomanes*), közöséges kövifoszlár (*Cardaminopsis arenosa*), apró kőtörőfű (*Saxifraga tridactylites*), borsos varjúháj (*Sedum acre*). A hegy ÉNy-i végén, a meredek letörés DNy-ra néző oldalán több, a sziklafal aljában gyökerező közöséges borostyán (*Hedera helix*) tő kúszik fel a sziklákra, elérve a tereplépcsők mentén lealacsonyodó platót is. A borostyántövek (nyolc egyed) legöregebbikének kora ismeretlen, míg a többi 1977-ben ültették.

A Benedek-hegy tömbje 2011 óta helyi jelentőségű természetvédelmi terület, ismert magasabb rendű (edényes) növényeinek fajszáma napjainkban 142, míg a falaira felkapaszkodó nyolc közöséges borostyán 2018 óta helyi jelentőségű természeti emlék.

Galambos István

Magyar repcsény

Veszprém Város Települési Értéktárának része a Bakonyi Ház 2020. január 14-étől. A tájháznak és a Laczkó Dezső Múzeumnak is otthont adó Erzsébet-ligetben 1935-ben felépített parasztház kezdettől fogva állandó néprajzi kiállítással működött. Megszületését elsősorban annak köszönhetjük, hogy a múzeum állandó kiállításában kevés lehetőség van a gazdag néprajzi anyag bemutatására.

Régi-új értékünk

1935-re egybehangzó célként fogalmazódott meg a néprajzi kiállítóhely igénye, illetve a műtárgyak eredeti rendeltetésének, funkcionális környezetének, életterének bemutatása. Ez utóbbi akkor nem volt általános a hazai muzeológiában.

Mint a Dunántúl első, illetve a magyar nyelvterület második tájháza, a később muzeológiai tudományággá fejlődő „magyar Skansen” gondolat egyik korai példája, a Bakonyi Ház mára tudománytörténeti, múzeumtörténeti és egyben várostörténeti jelentőséggel bír.

A Bakonyi Ház háromszögletű lakóépület, boltíves tornáccal. A Veszprém környéki népi építészetnek jellegzetes, viszonylag fejlett típusa, amely különösen a kismemesi falvakat jellemezte. Közvetlen mintája Simon István Őcs községben álló lakóháza volt. Az eredeti terv szerint lakóporta kialakítása volt a cél, de anyagi lehetőségek hiánya miatt csak a lakóház épült meg. A Bakonyi Ház építésének és történetének teljes korabeli dokumentációja rendelkezésre áll, a kiállítóhely teljes története rekonstruálható. Az 1930-40-es években a Bakonyi Ház a tudományos közvéleményben a „népies szellemben” épített bemutatóhelyekkel szemben a hiteles néprajzi ház egyik mintapéldája lett.

A Bakonyi Házat közadakozásból építették, Veszprém vármegye és Veszprém város közönségén túl 11 ipari vállalat, szervezet, illetve számtalan magánszemély hozzájárulásával. A veszprémi iparosok és kereskedők munkájukkal segítették a ház építését.

1935 augusztusában a Veszprémi Ünnepi Hetek keretében került sor az épület átadására. A Bakonyi Ház a helyi és turisztikai igények kielégítésére, helyi lakosok segítségével készült. Ma azt mondanánk, cselekvő közösségek munkáját dicséri, közösségi részvételen alapult a létrejötte. Átadásától kezdve népművészeti-háziipari bemutatóhelyként is működött. A hátsó szobában berendezett csutorásműhelyben Illikman József, az utolsó veszprémi csutorásmester dolgozott, városi rendezvények alkalmával pedig helyi viseletbe öltözött fiatalok tartottak bemutatót a házban. A Bakonyi Ház tehát korát megelőzve, interaktív kiállítóhelyként fontos szerepe volt a városi és a vármegyei identitás felmutatásának.

A portához tartozó melléképületek (istálló, pince) nem épült meg pénz és idő hiányában. A ház eredeti tájolását megfordították, a múzeum épülete felé néz a homlokzat. Az eredeti alaprajzhoz képest öt százalékkal megnövelték a méreteket,

hogy a kiállítási céloknak jobban megfeleljen. A tervek Linzmayer György építésmérnök munkája, a kiállítást Nagy László múzeumőr készítette: a berendezést lakószoba, konyha és csutorásműhely alkotta. 1945–1946-ban, a II. világháború végén kibombázott veszprémi családok költöztek bele, használva a bútorzatát és tüzelőberendezéseit.

1951-ben Vajkai Aurél koncepciója alapján újrendezték. Az első szoba tornácról nyíló ajtaját befalatták, s a helyiségbe a konyha felől nyitottak ajtót. A festett bútorzatot kismemesi lakáskultúrára jellemző keményfa faragott bútorokra cserélték ki.

1970-ben, a szabadtéri néprajzi múzeumok létrejöttével is megőrizte különleges értékét a nagyvárosi környezetben a gyűjtemény legarchaikusabb tárgyainval berendezett parasztház; minden turisztikai kiadványban helyet kapott.

S. Lackovits Emőke kutatási eredményei alapján 1983-ban átrendezte a Bakonyi Házat, és megújította a kiállítást. A ház ekkor lett a református kismemesi lakáskultúra bemutatóhelye, mely arculatát a mai napig megtartotta. Ekkor készült a fonott sövénykerítés a már akkor is komoly gondot jelentő vandalizmus távol tartására.

1990-ben a nádtető cseréjére került sor, a vizesedés problémájára nem találtak megoldást.

A Bakonyi Ház első múzeumpedagógiai hasznosítási koncepciója 2002-ben készült el, azóta fontos oktatási helyszín is. 2003-ban a csutorásműhely lebontása mellett döntöttek, helyén néhány évig gyermekfoglalkoztató kiállítás működött kenderfeldolgozás témakörben. 2008-ban a ház tetőszerkezete leégett. Veszprém Város Önkormányzata újjáépítette. Az eredeti állapot visszaállításával együtt elkészült a vízelvezető kavicságy az épület körül.

A Veszprém Megyei Önkormányzat megvált a kiállítóhelytől, 2012-től annak üzemeltetése a városhoz került. 2013-ban a Bakonyi Ház tetőszerkezete ismét leégett, 2014-ben adták át az újjáépített tetőt.

2016-ban további évtizedes problémákra kerestek megoldásokat, ilyen a falak állandó vizesedése, amely az esztétikai problémán kívül veszélyeztette a műtárgyak állapotát is. A hátsó szoba padlózata kopott, a ház fűtése megoldatlan volt. Időszakosan tudott látogatókat fogadni a ház, a berendezés kényes műtárgyait a raktárba szállították az októbertől áprilisig tartó időszakra. Ez az időintervallum majdnem fedi a tanévet, amikor nagy számban tud-

tak volna diákcsoportokat fogadni hon- és népművelési tartása céljából.

Az elmúlt években a Bakonyi Ház népszerű városi rendezvényhelyszíné vált, elsősorban a mobil kemence és a kenyér-, langallsütés révén. Az állandó kiállításon egy református kismemesi származású család otthonaként van berendezve a ház, a konyha és a tisztaszoba. A család legifjabb tagjait jelképező babák az 1920-30-as évek parasztpolgári ruházatát viselik.

A hátsó szobában szintén 2016-ban nyílt időszakos kiállításunk az úgynevezett „évszámok” tárgyak bemutatásával a népi kultúra időhöz való viszonyát értelmezi újra. A felvetett kérdések a történelmi időben megragadható és magát meghatározó népi kultúra sokarcúságára irányítják a figyelmet.

Az elmúlt év őszén a Bakonyi Ház az Év tájháza 2019 elismerésben részesült. A ház környéke ma etnobotanikai oktatókert, amely a térségre jellemző vadon élő,

illetve termesztett növényekből ad válogatást. A növények felhasználása a hagyományos paraszti kultúrában igen változatosan történt. Érdemes ezzel kapcsolatban böngészni a kert honlapját, amely egyedülálló módon a növények paraszti kultúrában és folklórban betöltött szerepét helyi adatokkal mutatja be.

www.bakonyihaz.hu

L. Karsai Henriett

Tárgy, történet, üzenet

A muzealizáció folyamatáról és a tárgyak jelentéséről

A múzeumi tárgyak élete alapvetően két nagy szakaszra osztható: arra az időszakra, amikor eredeti funkciójuk szerint még nem múzeumi tárgyak (ugyanis a tárgyak alapvetően nem azért készülnek, hogy múzeumokba kerüljenek), és arra, amikor különféle múzeumokban elhelyezve mesélnek nekünk a múltról, valamint a készítői(k) és a használói(k) motivációiról.

A két időszak közti átmeneti ciklus hossza és a tárgy információtartalma fordítottan arányos egymással, pedig egy tárgy múzeumi szempontból akkor igazán „értékes”, ha jól adatolt, amit legegyszerűbben a tárgy gyűjtésekor tehetünk meg. Mégis gyakorta megessék, hogy egy-egy tárgyról szinte semmit sem tudunk, valamint annak körülményeiről sem, hogy miként került az adott közgyűjteménybe. Ilyenkor a fehér foltok eltüntetésében gyakran a véletlen siet a segítségünkre, és kerülünk közelebb ahhoz, hogy megfejtjük az egyes tárgyak mögött meghúzódó jelentéseket. A tárgyak ugyanis nem önmaguknak való eszközök, számszámok vagy épp díszek, hanem, amint azt Wolfgang Kaschuba remekül megfogalmazta: „kulturális gyakorlatunk megszilárdult formái, mivel bennük a gondolkodásmódok, az érték-

horizontok és a használati módok «válnak halhatatlanná»”.

A fenti gondolatmenet alátámasztására remek lehetőséget kínálnak a Laczkó Dezső Múzeum néprajzi gyűjteményének kékfestő- emlékei. E mesterség helyi jellemzőinek feltárására 2015-től vállalkozom, igazodva a múzeum akkori szabadegetemi előadás-sorozatához, mely elemzés kezdeti lépéseiről 2016 tavaszán a *Séd* lapjain is megjelent egy rövid ismertető.

A Veszprém Vármegyei Múzeum szerzeményi naplójának 1904. évi 702. és 703. számú bejegyzése tanúskodik arról, hogy Stoll János kékfestő hetvenhét nyomódúcot ajánl fel a múzeum gyűjteménye számára. Arra vonatkozóan azonban, hogy ezt miért, kinek a kérésére teszi a város legjelentősebb, ekkoriban is aktívan működő kékfestő üzeme, arra nem a

szerzeményi napló, hanem a levéltári források adják meg a választ. A város ipartestületének jegyzőkönyvei, amellyel hogy jól használható forrásként szolgálnak az egyes szakmák feltárásához, adott esetben múzeumtörténelmi tudásunkat is gyarapíthatják. Ugyanis a jegyzőkönyv 1903. évi március 7-i bejegyzésében olvasható, hogy a Veszprém Vármegyei Múzeumi Egylet felkéri az ipartestület elnökségét, hogy a birtokukban lévő „a régi czéh világból több rendbeli tárgyat és okiratot” az egyletnek megőrzésre szíveskedjék átadni. A kérelmet a testület – tekintve annak nemes, hazafias célját – egyhangúlag elfogadta. Vélhetően ez a felhívás sarkallta Stollékot is az adakozásra, amit az a tény is alátámaszt, hogy ebben az időszakban történt üzemük fejlesztése (a gyár egy ún. Perrotine-géppel gazdagodott, amely

Kékfestő nyomódúc
Isz: 54.136.29. LDM Néprajzi gyűjtemény

a nyomódúcokkal történő kézi mintázást váltotta fel), aminek következtében a hagyományos nyomódúcok – legalábbis egy részük – feleslegessé váltak a számukra, így azokat a Múzeumi Egyletnek adták át.

Az alábbiakban a kékfestő nyomódúcok és a szintén a gyűjteményünk részét képező lenyomatok közül kívánunk néhányat a szakirodalomban fellelhető párhuzamok, valamint a múzeum textilgyűjteményében lévő analógiák segítségével értelmezni.

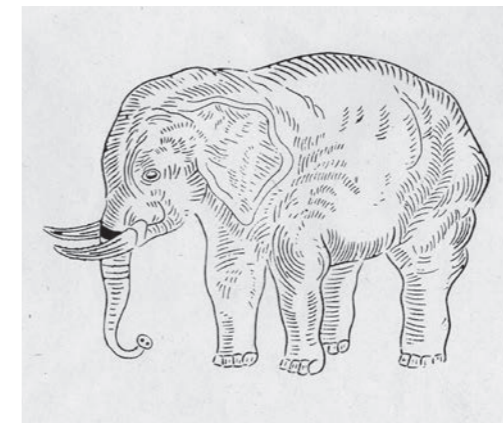
Az 54.136.29-es leltári számú, vélhetően körtefából faragott, koronás Kossuth-címert ábrázoló mintafáról leltárkönyvi információk hiányában is megállapítható, hogy a honi ipart pártoló mozgalom fő jelképeként, annak – mely az 1840-es években volt népszerűsége csúcson – veszprémi jelenlétéről tudósít. A hazai gyáripar fejlesztését, termékeinek védjegyekkel történő ellátását célzó mozgalom a kékfestők körében is támogatásra

talált, olyannyira, hogy a honi divat általánossá vált textiltermékeinek nagy részét a kékfestők állították elő. Az efféle nyomódúccal kendők, abroszok sarkait mintázták. A honi védjeggyel díszített textíliák elsősorban a városi polgárság körében voltak keresettek. (1. kép)

A szakirodalomban fellelhető ún. általános mintafák körét a Laczkó Dezső Múzeum adattárából előkerült, a Stoll-műhelyből származó, elsőre talán meghökkentő elefántos nyomattal egészíthetjük ki, amit Domonkos Ottó meghatározását is figyelembe véve gyermekek számára készített, uszonnásterítőt díszítő mintaként definiálhatunk. (2. kép)

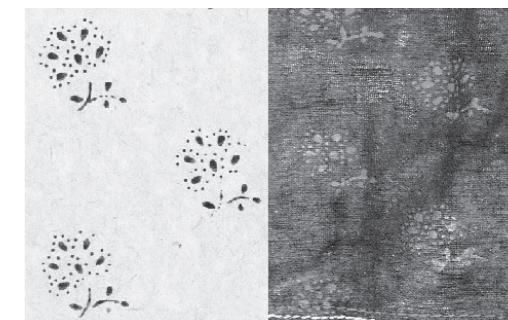
A veszprémi kékfestők felvevőkörzetének lakossága mind a Balaton-felvidéken, mind a Bakony térségében különösen kedvelte a festős holmit, melyet hordott munkaruhaként, használt lakástextilnek, és ünneplő ruházataként is gyakran a kékfestő szolgált.

Textilgyűjteményünk kékfestő darabjai használatukat és gyűjtési helyüket tekintve jól adatoltak, ám készítőjük kiletét a leltárkönyvi bejegyzések nem fedik fel (elképzelték, hogy ezt maguk a viselők sem ismerték). A nyomódúcok és a textilek mintakincsének összevetésekor egy Márkón gyűjtött, ünnepi alkalmak-

Kékfestő minta (lenyomat), Isz: 5549. LDM Adattár

kor viselt szoknya kapcsán ért minket az öröm, ugyanis kiderült, hogy a szoknyán lévő virágmotívum teljesen megegyezik egy Husvéth-féle mintatípussal, így meg-

Kékfestő minta (lenyomat), Isz: 5515. LDM Adattár, kékfestő szoknya, Isz: 61.13.1. LDM Néprajzi gyűjtemény

kockáztható a kijelentés: e viseletdarabot Veszprémben készítették. (3. kép)

A veszprémi kékfestés ipar- és társadalomtörténetének feltárása a helyi céhes-iparos világ minél alaposabb megismeréséhez kíván hozzájárulni, mely értelmezéshez nyújthat színes adalékot a helyenként hallgatag tárgyi gyűjteményünk szóra bírása.

Törő Balázs

Felhasznált irodalom, források:

- Domonkos Ottó: *A magyarországi kékfestés*. Budapest, 1981.
- Kaschuba, Wolfgang: *Bevezetés az európai etnológiába*. Csokonai Kiadó 2004. 191.
- Méri Edina: *Adatok a kékfestés mintakincsének kutatásához. Textil- és Textilruházati Ipartörténelmi Múzeum Évkönyve (XIII) 2005. 16–23.*
- S. Lackovits Emöke: *Viseletek, öltözködési kultúra a Bakony és a Balaton-felvidék falvaiban. Magyar, német, szlovák paraszti öltözetek a XVIII-XX. században*. Veszprém, 2001.
- LDM Adattár, Veszprém Vármegyei Múzeum szerzeményi napló 1903–1923.
- MNL VML IX.206: *A veszprémi Ipartestület jegyzőkönyvei*. 1886–1921.
- LDM Néprajzi leltárkönyvek 1.

Nagy Sándor két műve

A Gödöllői Városi Múzeumban 2019. október 12. és 2020. március 22. között tekinthető meg a 2019-es Nagy Sándor-élméket záró kiállítás, jelentős részben eddig még sosem vagy csak ritkán látott művekkel és azok reprodukcióival. Közöttük van egy korábban nem publikált akvarell és egy tusrajz a Nagy Sándor-ház anyagából, amelyek a művész veszprémi korszakában (1899–1907) keletkeztek, amikor az alkotó szemlélete megerősödött, s kibontakozott szociális érzékenységu – ekkor és itt elsősorban – grafikai munkássága.

Séd, 2019. 3. sz., 22. old.

Nagy Sándor lánya, a Pintyő néniként ismert Nagy Eszter visszaemlékezése szerint szülei Veszprémben kétlaki életet folytattak. Télen a nagyszülőkkel laktak a városban, nyáron pedig a Csatár-hegyen, távol a civilizációtól. „...erdők voltak mögöttük, őzikék meg kis patak”, de kút-vízért már messzire kellett menni, számarkocsival. (A *mi kertünk* című 1902-es kép ábrázolja is ezeket az özekeket.) A Csatárt Nagy még nőülése előtt fedezte fel, és már akkor is ezen az elmélkedésre való helyen töltötte a nyarakat, távol az emberektől. Nem véletlen talán, hogy Lyka Károlynak 1906-ban olyan képes levelezőlapot küldött, amely az épített környezetből semmit sem mutat, csak egy hatalmas kertet, háttérben a Szent László-kápolnával (a felvétel a Séd völgyében készíthetett). Ennek a visszahúzó életmódnak is köszönhető, hogy

majdnem ismeretlen is maradt, feltehetően a csak rokonoktól tolerált külön életfelfogásának egyéb jelei – mint a hosszú haj, a szandálban járás és a vegetarizmus – miatt azonban feltűnő lehetett. Érdemes megjegyezni, hogy a korszak Magyarországon a térdnadrág, amely a Nagy Sándort ábrázoló fényképeken gyakran látható, nem minősült elfogadottnak sem a polgári, sem a paraszti közegekben. A furcsa kinézetű festőt többen ismerték a városban, még ha nem is tudták, hogy a külön viseletű férfi országzserte és nemzetközi szinten is jelentős sikereket arató művész volt. Veszprémi éveiben készített munkái közül elég csak az 1906-os milánói világgkiállításon bemutatott, Medgyaszay Istvánnal közösen tervezett enteriőrjét említeni. A díszeket és kézimunkákat felesége, Kriesch Laura tervezte, aki nemcsak társa, de – közös szignóik tanúsága szerint – társalkotója is volt.

Veszprém városa 1906-ban felajánlotta Nagy Sándornak, hogy művészházat épít a házaspárnak az általuk kiválasztott helyen, ekkor

azonban már Medgyaszay tervei szerint épülőfélben volt Gödöllőn a majdani Nagy Sándor-ház (Erkel Ferenc utca 6.). A helyi sajtóban megpendítették, hogy Gödöllőhöz hasonlóan Veszprémben is lehetne művésztelep. Míg 1900 táján egy rendkívül elmaradott, szabályozásra szoruló város képe jelenik meg a sajtóban, az addig csak kifogásolt görbe utcavonalak 1910 körül hirtelen értéként jelentek meg. „Hiszen ennek a városnak girbegurbasága csak közelről és néhol és néha és némelyeknek csúnya. Festőművészeknek gyönyörű.” Ehhez hasonló leírást idéz Sziklay János: „Veszprém nem tartozik a közönséges vidéki városok közé: szűk utcái, sziklás hegyi ösvényei, középkorias várbástyája még most is tele vannak romantikával.” Ezek a szövegek azonban már elkéstek, Nagy Sándor 1907-ben, sőt, Körösfői-Kriesch Aladár hívására végleg Gödöllőre költözött, pedig gyermeke még Veszprémben született, ami komoly letelepedési szándékot mutat. Nagy Sándor maga csak ennyit írt: „az átrepülés Gödöllőre elég emócióba került”. Az itt megérett küldetéstudatot és művészetprogramot azonban munkáival együtt vitte magával.

Így került Gödöllőre a Veszprém környéki táj. Nagy Sándor kisméretű akvarellje egy ma már nem azonosítható veszprémi utcáról készült, a múzeum kiállításán *Veszprémi házak* címen szerepel. Ez az akvarell pontosan a fentebb idézett, a sajtóban is

Nagy Sándor: *Veszprémi házak* (akvarell, Nagy Sándor Ház tulajdona, őrzési hely: Gödöllői Városi Múzeum)

megjelenő városképet örökíti meg, a kanyargó, hepehupás utcát az egymáshoz tapasztott házakkal, amely a későbbi modernizációs folyamatok során majdnem teljesen eltűnt. Az akvarellen egy nehéz tömegű, feltehetően kőből épült, nyeregvetős épületre esik a hangsúly, előtte kis fa. Magassága és szabálytalanul elhelyezkedő, emeletre utaló ablaknyílásai alapján talán malom lehet. A tető vetette árnyék szürkés-lilás foltjai között fehéren hagyva világítanak a falak. Az árnyék alapján magasan áll a nap, kora délután lehet, tehát a házsor nyugatra néz. A jobb alsó sarok befejezetlen (egy másik vázlat házáinak kezdeményei vehetők ki rajta). Fent magasabb vonulaton jellegzetes veszprémi parasztházak részben lombok takarta ormai sorakoznak.

A tusrajz, *Veszprém látképe Almádiból*, egy környékbeli kirándulás során készülhetett. Ismert, hogy Nagynak mestere, Székely Bertalan azt ajánlotta, „vegyen egy skicckönyvet, és amit lát, mindent rajzoljon”. Ezt a szokását a tanítvány később is megtartotta. A gyorsan felvitt vonalak egyértelműen nyári arcát mutatják

Nagy Sándor: *Veszprém látképe Almádiból* (tusrajz, Nagy Sándor Ház tulajdona, őrzési hely: Gödöllői Városi Múzeum)

e vidéknek, de az Almádi és Veszprém közé eső Szentkirályszabadja nem látszik. Veszprém várost alig jelzi néhány vonás, a még kivehető tetők is egybemosódnak. Fent a horizontot a Bakony vonala takarja. Az előtérben a határ parasztházai s kerített tanyájuk látható, a kerítés mellett apró, hátizsákos figura sétál. Ez a tájképi vázlat is köthető tehát Nagy veszprémi korszakának egy fontos témájához, a – szellemi és fizikai értelemben egyaránt értelmezendő – vándorláshoz.

A Veszprém környéki táj Nagy Sándor számos művén azonosítható, például az *Ave Myriam* című temperakép (1904) háttérét V. Fodor Zsuzsa megállapítása szerint az Aranyosvölgy képezi. *Tűzhely* (*Az otthon*) című rézkarcának (1905) háttérében pedig jól felismerhető a Várhegy (ez a rajz feltehetően a Csatár-hegyről készülhetett). A városi egyesületek megrendeléseire készített munkákon (zászlóterv, pecsétterv) ismét a vár jellegzetes sziluettje ismerhető fel, mutatva, hogy a posztmodern filozófiákban központi szerepűvé vált fogalomra, a lokalításra, a genius locira már korábban, a szecesszió korában is volt igény. A különböző eszmei irányzatok keveredését és az ebből elkerülhetetlenül adódó káoszt Nagy maga is átélte, még korábban, Párizsban. Egy helyütt így írt erről az időszakról, az 1890-es évek végéről: „Én pont abban az életciklusomban voltam, amikor a szellemi gyermekbetegségek kiütnek, s e ragyával a képeken csak hasonló ragyások közé jártam.” Nagy Sándor és társalkotója-felesége, Kriesch Laura számára a nyugvópontot végül Gödöllő adta, itt valósult meg az „Egészélet szigete”, művészi program és életreform szoros egysége.

Brunner Attila

Felhasznált irodalom:

A művészi Veszprém, in: *Veszprémi Hírlap*, 8. évf. 9. sz. 1910. február 27. 1–2. Sziklay János: *Veszprém város az irodalomban és művészetben*, Óvári Ferenc kiadása, Veszprém 1931, 136–137.

Veszprémi művészek és mecénások a századelőn, szerk. V. Fodor Zsuzsa, Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság, Veszprém 1994.

Vár ucca tizenhét, VII. évf. 2. sz. Veszprém, 1999 (Nagy Sándor-szám, szerk. Gopcsa Katalin).

Gellér Katalin: *Mester hol lakol? Nagy Sándor művészete*, Balassi Kiadó, Budapest 2003.

Nagy Sándor: *Életünk Körösfői-Kriesch Aladárral*, s.a.r. G. Merva Mária, Gödöllői Városi Múzeum, Gödöllő 2005.

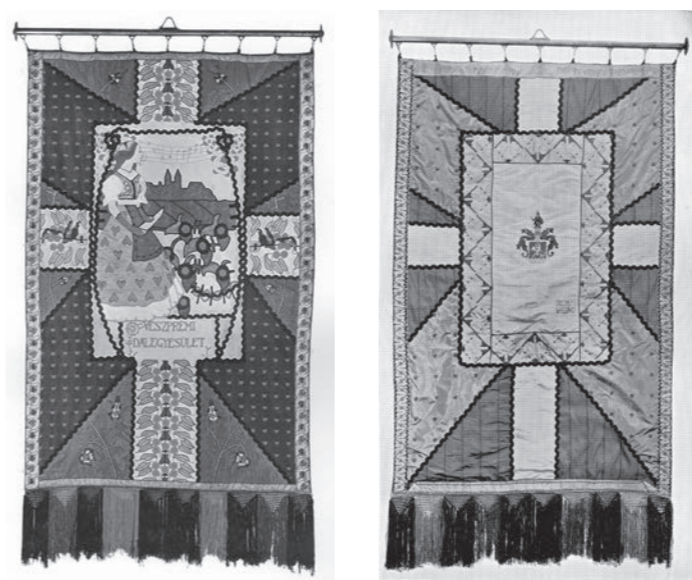
Két Nagy-zászló

A Veszprém megyei Németbányán 1868. május 18-án született, majd 1900-tól 1907-ig – Gödöllőre való költözéséig – Veszprémben, a cserhádi Galamb utca 9-ben élt Nagy Sándor festő- és iparművész számos anyaggal és technikával dolgozott. Bár az eddigi kutatás is ismer néhány általa tervezett zászlót, munkásságának ez a területe a kevésbé ismertek közé tartozik. Mindkét általa tervezett veszprémi zászló nagy valószínűséggel elpusztult viharos 20. századi történelmünk során, ám mindkettőről bőséges fotó- és hírlapi dokumentáció maradt korunkra. Ehhez a témához szeretnék néhány új adattal szolgálni.

A Veszprémi Dalegyesület zászlója

A Laczkó Dezső Múzeumban 2019. május 9-én nyílt meg a „Nagy Sándor 150 1869–1950 – „EgészÉlet” szigete” című vándorkiállítás. Ezen meglepetéssel vettem észre a Veszprémi Dalegyesület zászlójának a *Magyar Iparművészet* című folyóirat 1909-es évfolyamában megjelent színes reprodukcióját. A zászlót a múzeum Történeti Fényképgyűjteményének több archív felvételéről már évek óta ismertem, de nem tudtam, hogy a gödöllői művésztelep egyik jelese tervezte. A folyóirat arról is tájékoztatott, hogy a zászlót Nagy Sándorné (Körösfői Kriesch Laura) és Boér Lenke iparművészek készítették. Ugyanitt megtalálható a rúd szintén Nagy Sándor által tervezett és Imregyháza Pál által ezüstözött sárgarézből készített fémvereteinek és csúcscsúszójának rajza is.

1909. április 25-én a *Veszprémi Hírlap* újságírója, miután ismertette a Veszprémi Dalegyesület megalakulását és az egyesület kezdeti nehézségei utáni megerősödését, így folytatta írását: „Egy hiánya azonban mégis van az egyesületnek. (...) Nincs zászlója, amely lengő szárnyai alá gyűjtse lelkes tagjait, amikor küzdelemre, versenyre vonulnak. Ezen mentől előbb segíteni kell! (...) Kell zászló és lesz is! (...) A mozgalom az egyesület kebelében már megin-

A Veszprémi Dalegyesület zászlójának elő- és hátlapja (*Magyar Iparművészet* 1909. VII. melléklet, illetve *Magyar Iparművészet* 1909. 329. p. 338.). A zászló rúdjának fémvereteit ábrázoló kép a 36. oldalon található

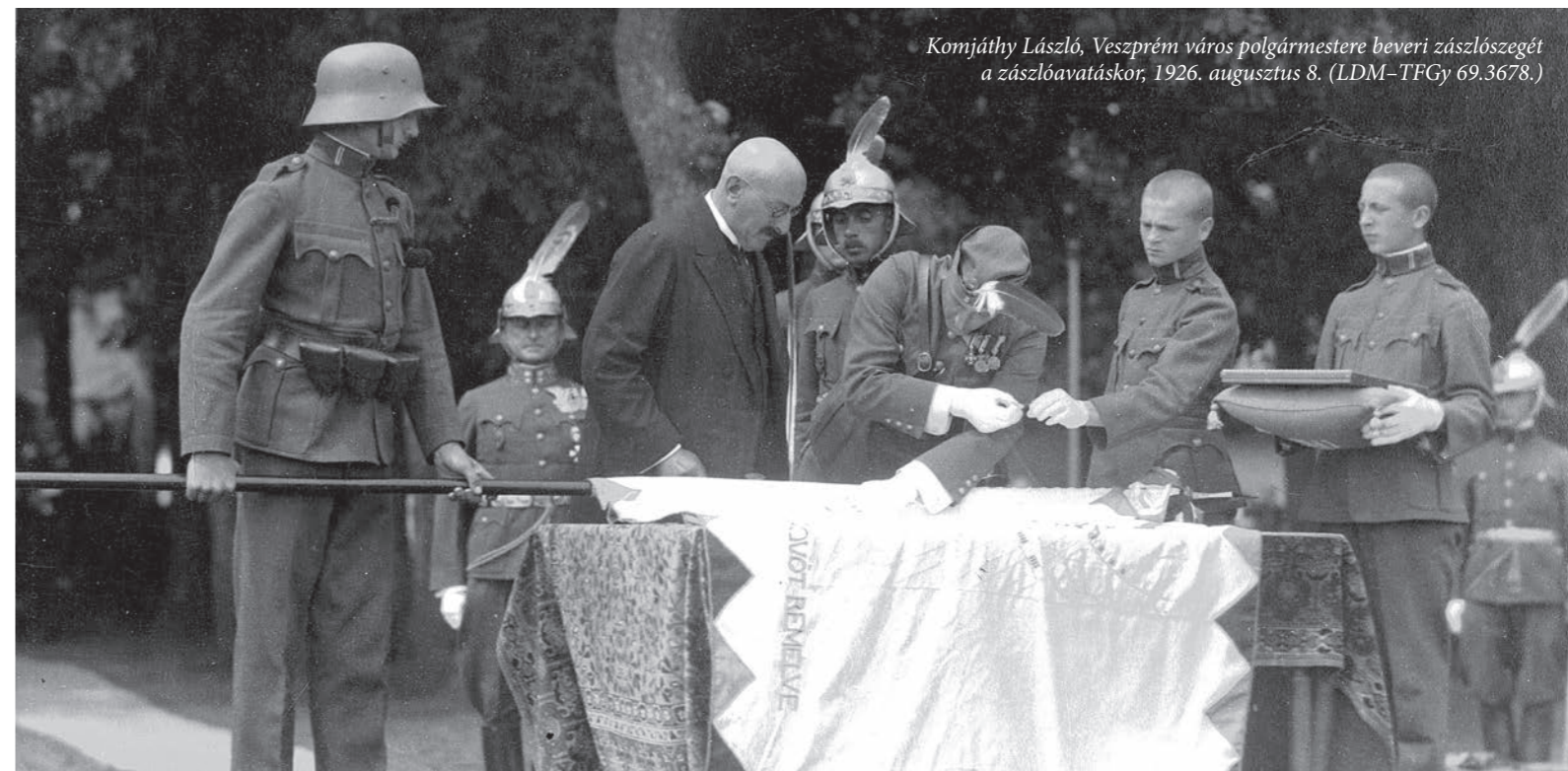
dult. Az egyesület Nagy Sándor világhírű festőművészként kérte fel a zászló képeinek megrajzolására és a zászló megtervezésére. A művész a kérésnek a legnagyobb örömmel tesz eleget (...). A rajzot a művészek nőtanítványai fogják a zászlóra hímezni. (...)”

A zászló augusztusra csakugyan elkészült. Első nyilvános szereplésére a kecskeméti országos dalversenyen került sor. A zászlószentelést október 24-én tartották meg a piaristák templomában 10 órakor kezdődő szentmisén, amelyet Kránitz Kálmán cymeai felszentelt püspök, veszprémi örkanonok celebrált Engelhardt Ferenc preparandai igazgató és Boronkay Miklós hitoktató asszisztenciájával. A zászlótartó Csuka József egyesületi tag volt. A mise után került sor a zászlószentelésre. Csapó Kálmánné zászlóánya „Imádsággá váljék a magyar zene és erősítse a nemzet lelkét!” jelmondat kíséretében kötötte fel szalagját a zászlóra. Utána a színházban ünnepi díszközgyűlésen avatták fel a zászlót. Délben a Korona szállóban bankettel folytatódott a nap. Este pedig a színházban „házas jellegű” táncmulatság zárta a napot.

A zászló rendszeresen szerepelt a Veszprémi Dalegyesület rendezvényein, fellépésein. Mindez jól dokumentálható több, az 1909–1934 közötti évekből megmaradt fényképfelvétellel.

A m. kir. Veszprém-jutasi Honvéd Altisztképző és Nevelő Intézet zászlaja

Veszprém és a m. kir. honvédség egykori büszkesége, a Jutasi Honvéd Altisztképző és Nevelő Intézet 1924-től 1944-ig működött az (akkor még) város közeli Jutaspusztán. Az intézet zászlaját,

Komjáthy László, Veszprém város polgármestere beveri zászlószegét a zászlóavatáskor, 1926. augusztus 8. (LDM-TFGy 69.3678.)

Veszprém város adományát 1926. augusztus 8-án szentelték fel a kormányzó és számos más országos és helyi katonai és civil notabilitás jelenlétében. A zászlóanya Purgly Magdolna, a kormányzó felesége volt. A szentmisét Rott Nándor veszprémi püspök celebrálta. Ezen eseményről is beszámolt a sajtó, sőt a korabeli filmhíradó is. Viszont sehol nem említették meg, hogy a zászlót Nagy Sándor tervezte. Ez csak a közelmúltban derült ki, amikor Öri-né Nagy Cecília, a Gödöllői Városi Múzeum művészettörténésze

A Jutasi Honvéd Altisztképző Intézet zászlaja, előlap (LDM-TFGy 69.3635.)

megküldte Nagy Sándor egy olyan zászlótervének a rajzát a veszprémi Laczkó Dezső Múzeumba, amelyen a zászlóalapon lévő Patrona Hungariae alak háttérében a veszprémi vár ábrázolása is látszik, gondolva, hogy mi pontosan tudjuk, milyen zászló lehet ez.

Sipos Anna művészettörténész kollégám hozzám fordult segítségért. Bár elsőre nekem sem sikerült az azonosítás, de miután Gödöllőn előkerült Komjáthy László veszprémi polgármester a zászló ügyében Nagy Sándorhoz írt levele (1926. február 28.), amelyben az „altiszi zászlót” említette, egyértelművé vált, hogy a jutasi honvéd altisztképző zászlójáról van szó.

Nagy Sándor valószínűleg sem az 1909-es, sem az 1926-os zászlószentelésen nem vett részt. Művészekre jellemző módon, vélhetőleg nem érezte volna jól magát a számára idegen környezetben.

Rainer Pál

kodóként megörökíteni a hatvanas években feltétlenül rendhagyó vállalkozás volt. „Így született ez a szobor, amit eredetileg az 1962-es velencei biennáléra készítettem, egy sorozat részeként, polisztirolhabból, ami akkor még új anyagnak számított. A kivágott szobrokat hőkezelttem, így sajátos felülete lett az anyagnak, ami a bronzba öntés után még érdekesebb faktúrát eredményezett”, folytatódik az idézet, és itt rövid, szabatos leírást kapunk a szobor technikai genesiséről, arról a kísérletezésről, amelynek folyamatáról Tot minden alkotása kapcsán szívesen és érdekesen beszél.

A passzus záró mondata pedig a szobor magyarországi történetének nyitó fejezetét villantja fel: „Ezt a szobromat végül a tihanyiaknak adományoztam, hogy vörös homokkő talapzatán kétségkívül érdekes párbeszédbe elegyedjen a kéttornyú, barokk apátsággal.” (287–288. o.)

Az *Öfelsége*, a kilowatt minden kétséget kizáróan olyan modern plasztika, amelyen sem 1962-ben (megszületése évében), sem 1969-ben (első köztéri felállítása idején) nem nagyon volt látható a magyarországi köztereken. A többrétegű, magas, elvékonyodó talapzatra helyezett bronzalakzat eredendően absztraktnak hat, de lassanként felsejlik benne sajátos figurálitása, a megjelenített bonyolult gépezet, és ha úgy nézzük, akár a fejfel, törzszel, végtagokkal rendelkező emberi alak is, az a bizonyos „mindent összefűző öfelsége”; ám kétségtelen, hogy a szobor első ránézésre csakis a szerzői értelmezéssel együtt tudja nézője esztét megnyerni, és még egy lépés biztosan kell, hogy a szívét is meghódítsa. Maga a szobor nem túlságosan nagy, a négy rétegből, különböző kövekből összerakott, 125 centiméter magas talapzatra kerül rá a nem egészen egyméteres bronzfigura, a kialakításnak köszönhetően, törekényisége ellenére mégis van benne egyfajta robusztus monumentalitás. Ha mindezt 1969-es felállítási helyén, a tihanyi apátság előtt látjuk, könnyedén elképzelhető az a feszültség, amit a plasztika egylendületű tömege és klasszikus környezete kelthetett.

A nagy sikertörténetek, ahogy a közönséges történetek is, egyszer azonban véget érnek. Az élete utolsó negyedszázadában nagy becsben álló, a modernista

gondolatot erőteljesen képviselő Amerigo Tot életműve 1984 decemberében bekövetkezett halála után mintha túlságosan gyorsan veszett volna szem elől Magyarországon. Ebben biztosan szerepet játszik, hogy Amerigo Tot a legmaradandóbbat, a modernizmusával leginkább lefegyverzőt a kortárs építészettel együttműködő épületdíszítő műveivel alkotta, de mivel ez a pályaszakasz a saját negyvenes-ötvenes éveire esett, azelőttre, hogy hazajött volna, ilyesmit nem csinált idehaza, és művészetének ez a vonulata nemigen ismert Magyarországon. Szabadban álló szobrai nemcsak nálunk, Olaszországban is romlásnak indultak. A tragikus sorsú úrhajós nevét viselő pécsi gimnázium előtt 1979-ben felállított *Komarov-émlékmű* című mobilszobra (a kevés hasonló magyarországi köztéri plasztika egyike) tíz év alatt tönkrement, majdnem újabb tíz évnek kellett eltelnie, hogy 1998-ban, más helyszínen a városban újra felállítsák. Az egykor a szobrász iránt oly szívélyes Tihany is lemondott az *Öfelsége*, a kilowatt-ról, Veszprém azonban ezzel a gesztussal jól járt. A szobor 1995-ben a rendszerváltás után új életre kelő Veszprémi Egyetem főépülete előtti tér közepére került, és azóta itt éli második életét. Ha őszinték vagyunk, ez a környező épületek, gyepfelületek fehér és zöld geometriája között élt szoborelet méltóbb, boldogabb és talán kiegyensúlyozottabb élet „öfelsége” számára, mint az előző lehetett. Most inkább arra lenne szükség, hogy végre a szobor alkotója is belekezdjen a maga második életébe.

Csuhai István

Velencei barokk karácsony

Buon Natale! Veszprém Város Vegyeskara és a Mendelssohn Kamarazenekar hagyományos karácsonyi koncertje. Hangvilla, 2019. december 21. és 22.

A hagyományos karácsonyi hangversenyen a veszprémi Hangvilla nagytermében Veszprém Város Vegyeskara, annak vokálja és a Mendelssohn Kamarazenekar velencei zeneszerzők műveit adta elő.

Séd, 2019. 3. sz. 12. old.

Megszólalt a c...
A Gárdonyi Zoltán Helyi Kiemelkedő Hangverseny...
Az itáliai...
A szünet után...
A karácsonyi koncert...
Az 1950-es évek végére vezethető vissza az a hagyomány, hogy a veszprémi szimfonikus zenekar és vegyes kar (a későbbiekben Veszprém Város Vegyeskara, VVV) röviddel megalakulása után Zámbo István vezetésével karácsony környékén, az adventben, Kodály Zoltán születésnapján (december 16-án) vagy a vízkereszt előtti héten nagyszabású, ünnepi hangversenyt tartott. Ezeket a zenei eseményeket a veszprémiek kezdettől „karácsonyi koncert”-nek tekintették, annak ellenére, hogy ezt az elnevezést akkor még hivatalosan nem használhatták. A lényeg az volt, hogy a város zeneszerető közönsége a Megváltó, a fény születése, a szeretet, a család, az otthon, az együvé tartozás ünnepén bensőséges társadalmi eseményen vegyen részt, és kivételes zenei élményben részesüljön. Az esemény zenei ünnep jellege mindenkor komoly hangsúlyt kapott: méltó zene szóljon, méltó előadásban.

1957. december 17-én többek között Bach *Máté-passziójának* és Händel *Judas Maccabeusának* részleteit adták elő. A későbbiekben elhangzott egy sor, a vallásos zene (musica religiosa) körébe sorolható oratorikus remekmű. Bemutatták Händel *Messiasát*, Charpentier *Kis Miséjét* és *Te Deumát*, Mozart *Koronázási misé-*

jét, Vivaldi *Magnificatját*, Kodály *Budavári Te Deumát*, *Psalmus Hungaricusát*, Pergolesi *Stabat Materét*, Ph. E. Bach *Magnificatját*, Haydn *Nelson miséjét*, Beethoven *C-dúr miséjét* és másokat.

Az 1980. december 22-i, akkor már több mint húszéves hagyománnyal rendelkező ünnepi hangversenyt immár a helyi sajtó is hivatalosan „karácsonyi”-nak nevezte. Az 1981-es koncerten Schütz *Karácsonyi történetét* még Zámbo István vezényelte. Budapestre távozását követően utódai folytatták az általa elkezdett hagyományt. A veszprémi publikum elvárta, hogy a „mi zenekarunk és kórusunk” rendkívüli zenei ajándékot helyezzen a város karácsonyfája alá.

Az idei karácsonyi muzsikának nevezett rendezvényen az első kórusprogramban a hangulati és látványelemek is szerepet kaptak. A Hangvilla technikusai által teremtett működben az üres színpad közepén álló elektromos orgonához – mint valamiféle 21. századi betlehemi jászolhoz – két oldalról, kezükben méccsessel, Vivaldi-dallamot énekelve vonultak a VVV ifjúsági utánpótláskórusának a tagjai. Öröm volt látni a fiatal és lelkes énekesek nagy számát. Közben bejött a nagykarórus is, és elkezdődött a mintegy félórás nyitó kórusblokk, amelyet az idén a Velencéhez kötődő vagy itt született 16–17. századi kora barokk mesterek, Giovanni Croce, Giovanni Gabrieli és Claudio Monteverdi, illetve a zenei

korszak utolsó szakaszában, már a 18. században működött komponisták, Tomaso Albinoni, Antonio Lotti és Antonio Vivaldi alkotásából állítottak össze.

Először Croce *Verbum caro factum est (Az Ige testté lett)* című motettája hangzott el, majd Gabrieli *Hodie Christus natus est (Ma Krisztus született)* című, két kórusra írt művét adta elő a VVV. Ezután hangzser színesítésként Albinoni templomi szonátájának két tételét hallottuk trombitán és csembalón. Az itáliai barokk korszak egyik legnagyobb zeneszerzőjének, Monteverdinek *Angelus ad pastores (Az angyal szólt a pásztorokhoz)* című, alig másfél perces motettáját a női kar szólaltatta meg. Az idén feltűnően rövid, kissé egyenetlen színvonalú énekkari műsor Lotti *Gaude Maria (Örvendj, Mária)* című kompozíciójával zárult. Az első részben a trombitaszólót Tesch Ferenc Lehel, a continuoút Józsa Eleonóra és Golarits Flóra játszotta. A fiútercett tagjai Benkovits-Kaszner Lázár, Kovács Áron és Hordós Bence voltak. Veszprém Város Vegyeskarát Erdélyi Ágnes és Lukács Elek dirigálta.

A folytatásban a Mendelssohn Kamarazenekar két Vivaldi-művet adott elő: a rövid zenekari *D-dúr concertót*, majd Kovács Péter szólójával az RV 277. számú *e-moll hegedűversenyt*. Már az első hangok után érezhető volt, hogy a vonószene egyik koronázatlan királyának, Vivaldinak a stílusát az együttes anyanyelvi szinten beszéli. A hegedűkoncert a zeneszerző középű alkotó periódusában született, az 1729-ben publikált Op. 12-es számú *Hat hegedűverseny* második darabja. A „kedvenc” (*Il favorito*) nevet maga a komponista adta háromtétéles, hangulatokban, zenei színekben gazdag művének. Az áhítatos, bensőséges 2. tétel valódi

karácsonyi hangulatot teremtett, a 3. gyors (Allegro), táncos tétel a rokokóból ismert vidám korcsolyázás felszabadult hangulatát idézte. Az első részt záró Vivaldi-mű méltán nyerte el a közönség tetszését.

A szünet után Vivaldi RV 589-es jegyzékszámú *D-dúr Glóriája* hangzott el. A kórust és a zenekart Kovács Péter vezényelte, a szólókat Halmos Eszter és Dezső Sára énekelte, a continuo szólóját Kulhay Géza játszotta. A 12 tételből álló mű 1939-ben vált népszerűvé, amikor a Vivaldi újrafelfedezésén és népszerűsítésén sokat fáradozó olasz zeneszerző, Alfredo Casella ezt a kisoratóriumot először tűzte műsorára. Az alig félórás művet Veszprém Város Vegyeskara felkészülten és élvezhetően adta elő. Jól sikerült a *Gratias agimus (Hálát adunk neked)* tétel rövid fugettája és a *Qui tollis peccata mundi (Aki elveszed a világ bűneit)* kórustétel. A Mendelssohn Kamarazenekar a szokott magas színvonalon muzsikált. Szépek voltak az énekszólók. Különösen tetszett a *Laudamus Te (Dicsőítünk Téged)* női duett és a *Domine Deus (Urunk Istenünk)* szoprán-oboa kettőse.

A karácsonyi koncert a szokásnak megfelelően Händel *Messias* oratóriumának *Halleluja* tételével zárult, majd az előadó kórusok és a közönség tagjai a zenekar kíséretével elénekeltek a *Mennyből az angyal* című vallásos népéneket. Az idei karácsonykor is emelkedett lélekkel távozhattunk a Hangvillából.

M. Tóth Antal

Lajkó Félix és új formációja

Lajkó Félix & Band – Újévi koncert. Hangvilla, 2020. január 6.

A rajongók minden év elején számíthatnak Lajkó Félix újévi koncertjére. Az idehaza és a világ minden táján év közben is folyamatosan koncertező művész január első napjaiban zenekarával a Müpában lépett fel, majd szólóestjével a Zeneakadémián, utána egy-egy vidéki helyszín került sorra, mondhatjuk, ez már hagyomány. Idén Budapest után Veszprémben hallhattuk muzsikálni legújabb zenei formációjával, telt ház előtt.

Lajkó Félix vonzza a jazz/world műfaj kedvelőit, Veszprémben legalábbis mindig érdeklődéssel várja a közönség, nem bánják, hogy meglehetősen kiszámíthatatlan, vagy talán éppen azt szeretik, hogy improvizációi időnként vad zenei performanszba csapnak át. Ezúttal pedig arra is kíváncsiak voltunk, milyen is a „band”, amellyel az utóbbi egy évben dolgozott, ezt a felállást Veszprémben még nem hallhattuk.

Felülmúlta a várakozásokat a hat muzsikus, pontosabban együttes produkciójuk. Sidoo Attila, a Besh o droM virtuóz gitárosa a legbiztosabb partner, legyen szó magyar, balkáni, latin vagy egyéb népzenei ritmusról, jazzről, rockról, punkról; vele Lajkó már régóta szeretett volna muzsikálni. Ugyanilyen tapasztalt és elkötelezett zenész Barcza Horváth József nagybőgős, aki szintén rendkívül fontos Lajkó számára, vele is játszottak már együtt korábban. Ehhez a trióhoz csatlakozott a jazzben is nagyon otthonos Mazura János tubaművész, Czirják Tamás dobos, a fiatalabb generációból jövő rokon lélek, valamint Kertész Endre csellista, akiről hamar kiderült, hogy ő sem szokványos zenész, szívesen bocsátkozik zenei kalandokba. Annyira természetes közegben szólalt meg most Lajkó Félix nyughatatlan hegedűmuzsikája, hogy felmerül: miért is nem dolgozott már korábban ezzel a formációval, vagy legalábbis egy hasonlóval. Talán csak azért, mert elég sokáig kellett várnia, hogy összeállhasson ez az együttes, ugyanis nagyon keresett, állandóan koncertező zenészekről van szó.

A nem egészen másfél órás program igényesen épült fel, rövid, temperamentumos beköszönővel, benne tánczás érzettel, ami a következő percben már át is alakult valami teljesen más zenévé, és ezzel megteremtődött egy sajátos atmoszféra, ami az est folytatásában végig megmaradt. Mintha mindaz, amit hallunk, egy valahol létező világhoz tartozna, olyan bensőséges érzéseket közvetít: részletek egy filmből, valakinek a történetéből. Az első blokk egymást követő három epizódja jazzes jellegű volt, sok dallammal, dallamfoszlánnyal, majd jött az a kompozíció, amely különösen tetszett, mintegy tömörítve tartalmazta az együttes kvalitásait. Sűrű, finom textúrájú zenei alap fölött száguldoznak a hegedű virtuóz futamai, a dob különösen jól funkcionál, jönnek a gitár akkordjai és a cselló, némi zajzenei effektekkel fűszerezve. Mindenki a magából hoz, mégis minden egyben van. A koncert első részének végén egy halk dalt játszik a tuba, nagyon

finom kísérettel, majd a folytatásban további három kompozíció szólal meg, amelyek közül talán a gitárral és pengetett hegedűvel bevezetett, latin ritmusú (egyébként *Nulla* című) a legemlékezetesebb. Az est végére a hangulat a tetőfokon, jön a balkáni zene, a kóló. Feszés a tempó, a tánclépések precízen apróztottak, visz előre a lendület. Porzik a gyanta, szakad a szál a vonón. Közben az egész tele van humorról, különleges fényekkel, vibrálással.

Lajkó Félix újból fellelkesítette a veszprémi közönséget. Ezúttal nem a legprogresszívebb kísérleteivel állt színpadra, de ez a projekt nem is erről szól. A jól komponált és magas hőfokon előadott koncertről úgy távoztunk, hogy jó lenne, ha még együtt maradna ez az együttes, ha lenne még alkalmunk hallgatni őket. Az is lehet, hogy hanglemezre is kerül az anyagból, de ez a fajta zene élőben ütős, úgy lenne jó még hallani. Ami viszont máris tudható: a 40. Budapesti Tavasz Fesztivál nyitóelőadásán, a Művészetek Palotájában a *Giselle* című balettot láthatjuk a Győri Balett előadásában – Lajkó Félix zenéjével.

Ladányi Ibolya

A Vár Ucca Műhely 2019. évi négy számáról

A 63-66. szám mindegyikének a felépítése a korábbiakéhoz hasonlatos, a fő koncepció s elv továbbra is az irodalom és a művészet köre szerveződik. A lap hasábjain a kortárs szépirodalom dominál, ezen alkotások képezik a közreadott írások gerincét. Nemcsak magyar, de külföldi szerzőknek is teret biztosítanak, a délszláv publicisták rendszeresen vissza-visszaköszönnek az oldalakon, de más nemzetiségűek is bekerülnek a lapba, például a 64. szám egy egész egységet szentel a mai portugál költőknek. A magyarok közül pedig számos mai neves író – többek között Zalán Tibor, Kurekelly Endre, Iancu Laura, Bogdán László – szövegei is az olvasó elé kerülnek. Műfaji szempontból is vegyes a kínálat, a számos versen, novellán és kisprózán kívül regényrészleteket is közölnek. A kortárs irodalomról szóló kritikákat és a képzőművészeti, valamint a különböző kulturális eseményekről szóló beszámolókat ez a szépirodalmi blokk fogja közre.

A *Könyvről könyvre* nevet viselő tematikus egység a közelmúltban kiadott szépirodalmi alkotásokat veszi górcső alá. Az értékelt könyvek műfaji szempontból ugyanolyan sokfélék, mint a folyóiratban megjelenő szépirodalmi alkotások. Tulajdonképpen a *Vár Ucca Műhely* kritikarovata ez, amely magyarországi és határon túli magyar kritikusoktól egyaránt közöl bírálatokat.

Nem maradhatnak el a kiállításokról és különböző rendezvényekről szóló írások sem. Ezek elsősorban helyi – veszprémi vagy Balaton környéki – kulturális események látletelei. Beszámolókat olvashatunk a veszprémi tavaszi tárlatról, Tóth Csabának a Tihanyi Bencés Apát-ság Galériájában *Isten és a világ* címmel bemutatott kiállításáról, de a Géczi János „montázsainak, tépéseinek, kaparásainak” kiállításán elhangzott köszöntő-beszédek is bekerültek a 66. számba. Ezenkívül nekrológokat is olvashatunk, többek között Brassai Zoltánról, Horváth Lajosról, Sulyok Vincéről.

A *Vár Ucca Műhely* hagyományosan minden évben felkér néhány kritikust, hogy állítsanak össze egy, az általuk tíz legjobbnak megítélt, az előző évben megjelent magyar szépirodalmi alkotást felsoroló listát. A Virág Zoltán, Hörcher Eszter, Bence Erika, Domján Edit, Fekete J. József, Mosonyi Kata és Ladányi István által összeállított személyes válogatások önmagukban véve is igen érdekfeszítők, mivel a kritikusi megítélés különbözőségeiről tanúskodnak. A 2018-as év legjobb szépirodalmi alkotásait tartalmazó listák átböngészésére a 63. számban van lehetőségünk.

A *Vár Ucca Műhely* továbbra is olyan irodalmi alkotásokra, képzőművészeti kiállításokra, valamint kulturális rendezvényekre fókuszál, amelyek aktuálisak, nem tévesztve szem elől a helyi események bemutatásának fontosságát sem. Mindegyik számhoz gazdag fényképanyag-illusztráció párosul, vizuálisan így téve még vonzóbbá a folyóiratot az olvasó számára.

Czini Zoltán

Árvacsáth ideje

Az *Ex Symposion* 2019/103-as számáról

Mesés Péter – eredeti szándékához mérten talán kevésbé szellemesre sikerült – jegyzete és Losoncz Alpár *Egy megvetett forradalom margójára* című, a háború és a forradalom 20. századi konstellációját vizsgáló elméleti, nyelvezetét tekintve tudományos folyóiratba kívánczó tanulmánya adja meg az alaphangot az *Ex Symposion Tanácstalan köztársaság* című tematikus számának. Az esszétanulmányok, esszék sorát a témáról szóló szépirodalmi diskurzus: novella, regényrészlet, illetve versek/ prózaversek tágtíják a személyes látószöveget érvényesítő műfajok beszédmódja felé.

Bretter Zoltán *Valeriu Marcu, avagy a realizmus radikalizmusa* című írása az 1899-ben Bukarestben született és 1942-ben New Yorkban elhunyt román költő és történész, Lenin első életrajzírója portréjának megrajzolása, a kor politikai aktoraival és gondolkodóival teremtett baráti és alkotói kapcsolatainak elemzése révén tekinti át a forradalmak kora (közvetve a Tanácsköztársaság) eseményeinek hátterében működő viszonyrendszereket.

Egyáltalán, lehetséges-e fair módon ítélni az el múltról? – teszi fel a kérdést *Született: 1900* című, Sinkó Ervin (1898–1967) emlékének szentelt esszéjében Pató Attila. Írásának érdekessége, hogy a „kor hőse” (a 20. század valamiféle demiurgosza) szempontjából és „hangján” tekinti át, illetve tárja fel a történelmi események – az első világháborútól a forradalmakon át a „minden korábbinál szörnyűbb halált” termelő kimenet felé tartó – láncolatát.

A három bevezető írást négy irodalmi/művészeti tárgyú esszé blokkja követi. Majtényi György *A szigorú forradalmár* című írásában Kassák Lajos (1887–1967) avantgárd, aktivista író és művész Tanácsköztársaságban betöltött szerepének értelmezése segítségével közelíti meg a tematizált korszak ideológiai erővonalait és a kommunista eszme változó jelentéseit, hatásukat az egyes életművekben, pl. Kassák Lajoséban. Ladányi István *Árvacsáth ideje* című esszétanulmányában Tolnai Ottó ismert opusát elemzi, ugyanakkor a Csáth-versek kifejezte korélmény mibenlétét, sőt, a Csáth- és a Tolnai-receptió legjelentősebb eseményeit (pl. Szajbély Mihály monográfiája, illetve a Csáth-naplók megjelenése, Thomka Beáta, illetve

Utasi Csilla Tolnai-értelmezései) is bemutatja, számba veszi. A *„Nekem a kommunizmus a vallásom...”* címmel Földes Györgyi Balázs Béla (1884–1949) 1919-es szerepét vizsgálja írásában. Hor Jolán *Könyves Kálmán előtt térdelő lovatók harminc évvel az első világháború után...* című sziporkázó hangvételű esszéjében Miroslav Krleža (1893–1981) közéleti szerepléseinek egyik, Budapesten lezajlott epizódját írja le: egy jugoszláv íróküldöttség tagjaként találkozott Rákosi Mátyás pártfőtitkárral, és felhívta figyelmét a budapesti köztereket jellemző, a horvát nemzetet diszkrimináló anomáliákra.

Balázs Attila *A mesélő agyag és a marxista gipsz* címmel írt esszénovellát, amelyben az öt jellemző prózanyelvi regiszterek segítségével mesél történeteket Zala György szobrászról. Vágvolgyi B. András szintén novellát (*Conti utca*), Kabai Lóránt pedig kisprózákat jelentett meg az *Ex Symposion* Tanácsköztársaság-számában. Őket követi Tömöry Péter *Apám regénye* című dokumentumregénynek részlete.

A prózaszövegek egyenhatását Lence Hansen Gyukics Gábor fordításában közzétett versei törik meg az *Ex Symposion* bemutatott számában.

A hátsó belső borítólapon Norman Manea *Rövíden* című, 2000-ben íródott és Varga Csaba által magyarra fordított írása zárja a témáról szóló diskurzust.

A számot gazdag képzőművészeti anyag illusztrálja, Sinkovits Ede munkái, miként a fedőlapon is az ő grafikája látható Sárkics György szerkesztésében.

Bence Erika

Iskola a 21. században

Iskolakultúra 2019/10. szám

Elcsepelt dolog egy írásnak ilyen címet adni, de valóban érdekes dolog beleolvasni, hogy mit jelent az új évezredben az iskolával és az oktatással foglalkozni. A 2020-ban 30 éves *Iskolakultúra* legutóbbi, 2019/10. számát fellapozva nagyon széles palettáját láthatjuk a neveléstudománynak és gyakorlati pedagógiának, olyan témákkal, amelyeket nem is kapcsolnánk ezekhez a területekhez. A nyitócikket jegyző Pléh Csaba, a magyar pszichológia iskolateremtő egyénisége most készülő könyvéből ad közre egy fejezetet: az evolúció és a gyermeki fejlődés összekapcsolása a laikus olvasó számára is érthető módon helyez ismert dolgokat új megvilágításba. Ezt követően a labdarúgó-akadémisták elégedettségének vizsgálátától (Rábai Dévid írása) a szleng változó használatáig, elfogadottságának mértékéig (Parapatics Andrea tanulmánya) terjedő spektrumon nagyon sok megfontolásra és továbbgondolásra érdemes szempontot találunk a cikkek témaválasztásában és módszertanában. Az iskolában töltött

idő minőségére, a diákok jóllétére hívja fel például a figyelmet Czető Krisztina, míg az egyetemisták korosztályával Pintér Henriett és Molnár Pál közös kutatása foglalkozik, az írást és a tudásalkotást halasztó és elősegítő tényezőket számba véve. Nem divatos dolog manapság filozófiával foglalkozni a pedagógiában, pedig nagyon fontos, hogy jó és gondolkodó embereket képezzünk – Karikó Sándor figyelmeztet erre, míg Trencsényi László a gyermekkor változó el-képzeléseit veszi górcső alá, azokat a módokat, ahogyan az irodalom és művészet megjelenítette ezt a felnőttektől elzárt világot. A számot Turós Mátyás szövege zárja, a manapság egyre népszerűbb Waldorf-pedagógia kevéssé vizsgált ismeretelméleti és IKT dimenzióit elemezve.

A lap szerkesztőbizottságának tagjaként természetesen elfogult vagyok, viszont mindenkinek ajánlom olvasgatásra az *Iskolakultúra* oldalait, hiszen minden folyóirat (a *Séd* is) az olvasói diskurzusokban és visszajelzésekben válik valóban élővé.

Somogyvári Lajos

Nekem van kutyám, vagy neki van embere?

Csányi Vilmos: *Édes Janka*. Libri könyvkiadó, Budapest, 2019

Bukfenc és Jeromos után Janka. Vagyis egy szeszélyes, izig-vérig nő, akit ráadásul szabadnak nevelnek. Hogy mi lett ebből, az kiderül a Veszprémhez eltéphetetlen szá-lakkal kötődő etológus professzor, Csányi Vilmos nemrég megjelent *Édes Janka* című könyvéből.

Jeromos egy kivételes kutya volt, különleges érzelmi képességű barátja a professzornak. Saját elgondolásokkal rendelkező, független egyéniség. Sok évvel ezelőtt, tizennégy éves korában hagyta el az etológust, aki feleségével, Évával azóta is vágyott a „Jeromos-élményre”. Hát most megkapták, Janka ugyanis majdnem pontos mása Jeromosnak – legalábbis genetikailag –, de mint a neve is mutatja: lány, vagyis inkább egy igazi *nő*.

Jeromos egy vonzó, szürke pumi hölgy és egy arra sétáló husky úr gyermeke volt, aki a mamájától kapta egyetlen X-kromoszómáját. Janka – aki Jeromos mamája után kapta szép női nevét – ugyancsak pumi–husky hibrid, de mivel szuka lett, így a papájától is kapott egy X-et, amittől a viselkedése eltolódott a függetlenséget elsődlegesnek tekintő husky irányába. Nem szeret zárt helyen tartózkodni, és utálja a meleget.

Újabb szőrös gyerek került tehát a családba, nem titkoltan azért, hogy kü-

lönösebb fegyelmezés, idomítás nélkül, pusztán érdeklődve figyeljék önálló viselkedését. Magyarán: a kutyaetológusnak van egy engedetlen, szertelen, sértődős, kíváncsi, érdeklődő és értelmes, *szabad kutyája*, ő pedig a feleségével nála lakik. Innét kezdődnek a kalandok földön és vízen, amiket sokak örömére Csányi professzor a rá jellemző szórakoztató, tudományt sem nélkülöző formában ad közre. Például, hogy az akkor még meglévő, hön szeretett és dédelgetett nőgrádi botanikus kertjükben – amiben öt-hatszázféle válogatott növény paradicsomi körülmények között burjánzott – hogyan ásta ki Janka előszeretettel a királyliliomok hagy-máit...

Mese nincs, ő egy szabadjára engedett nő, akivel a professzor okos férfi módjára viselkedik: fátyolos szemmel gyönyörködik benne, megfigyeli, és eszégában sincs saját akarata szerint megváltoztatni. Biztos lehetne Jankát is – mint egy nőt – fegyelmeztet viselkedésre kényszeríteni, de ahhoz meg kéne törni, a professzort viszont nem az érdekli, hogy mire lehetne megtanítani őt fegyelmezéssel. Janka pedig embernek tekinti magát, amit mi sem bizonyít jobban, mint hogy együtt kíván étkezni a családdal: az ő nem kevésbé finom ételére kell, hogy kerüljön a gazdi tányérjából is kóstoló, és hisztis cirkuszt képes csapni, ha vacsora közben nem kap újabb csipet falatokat. A gyengébb idegzetűek megnyugtására megjegyzem, hogy egy közös éttermi étkezésünk alkalmával Janka külön tányéron kapott egy szelet rántott húst, amit darabokra vágva, diszkréten adagolt neki a professzor, így teljes volt az anygai rend.

Az ma már bizonyított tény, hogy a kutyáknak is van személyiségük, elképzelésük a világról, vannak vágyaik, barátaik és ellenségeik, gondolkodnak és éreznek. A különbség közöttünk az, hogy csak az embernek van beszélt nyelve, aminek köszönhető a társadalom kifejlődése, a kultúra megjelenése, a modern technológiai társadalom kialakulása – esetleg összeomlása is... –, de a nyelv nem zárja ki az embert az állatvilágból. Az ember gondolatainak nagy részét nyelvi eszközökkel alkotja meg, az állatok pedig képi gondolkodással rendelkeznek, amiből a közösségeket alakító emberé is kiindult. A nyelv előtti emberről semmiféle adatunk nincs, a kutyák viszont itt vannak, és vizsgálhatóak, a viselkedésük alapján talán megérthető a korai ember működése.

A könyv szereplői egyebek mellett még Károly, a Károlyi-kert parkjának fekete óriásnyula, a Balaton sirályai, vadkacsái és harcias hattyúi, egy egymázsás törpe-malac, a professzor fia, menyé és Manó nevű unokája, az Almádiban élő barát, Jancsi és Buborék névre hallgató kutyája, s a vékonyra szelt gyulai kolbászt osztogató Laci bácsi.

Szóval a Janka-könyv – László Bandy vidám-vicces rajzaival – nem egy tudományos dolgozat, hanem egy mese. De Csányi professzor meséli...

Mórocz Anikó

Új vizeken

„Új vizeken járok” – Ady Endre versei a TIT Váci Mihály Irodalmi Színpad előadásában. Agóra, 2019. november 20.

Ady Endre életéről adott átfogó képet a TIT Váci Mihály Irodalmi Színpad tíz tagja novemberi műsorában az Agóra színpadán. A költő életútjának eseményeit Horváth Judit középiskolai tanár érdekes előadásában hallhatta a közönség.

A tanárnő átfogó képet adott Ady életéről. Rávilágított, miért is érdemes még ma is Ady írásait, verseit olvasni. Amikor műveinek titkait akarjuk megfejteni, ismernünk kell nemcsak a nagyvárosi életet élő költőt, aki megosztja a kor irodalmi elitjét is, aki lázadó, civódó, számon kérő és lelkesítő is, de az Érmindszenthez, a szatmári kis szülőfaluhoz kötődő, csendes nyugalomra vágyó embert is.

Sz. Csordás Éva, a műsor szerkesztője 48 Ady-versből válogatta össze az est anyagát. Mivel Ady életműve érettségi tétel is, mint mondta, igyekezett a középiskolás tananyagban szereplő versek mellé csoportosítani egy-egy verscikusból több költeményt. Örvendetes, hogy – talán a bevezetőt mondó tanárnő hatására is – ezen az esten több fiatal középiskolás diák is ült a nézőtéren. S talán még örvendetesebb, hogy ebben a műsorban az irodalmi színpad fiatal tagjai is jelentős szerepet kaptak. Lelkesen tolmácsolták a verset, s bár a műsorban nem hangzottak el, de eszembe jutottak az ismert Ady-sorok: „Ifjú szívekben élek, s mindig tovább”. Tíz lelkes versmondó próbálta azt a különleges látásmódot megeleveníteni, ahogy Ady látta a világot. Hol csendes, méla szomorúsággal, hol Dózsa György unokájaként fenyegető hangon. Néhol talán számonkérőbb is lehetett volna ez a hang, mely aztán a *Harc a Nagyúrral* című versben kiteljesült. S ezt a kiterjesülést fokozta Kovács Attila zeneszerző és zongoraművész kiváló közreműködése. A zongora hirtelen felhangzó akkordjai élesen tükrözték a versek vívódásait. Aztán pár megnyugtató hang után újra felerősödve adtak reményt a folytatáshoz. Kellettek is ezek a lelkesítő hangok, hiszen a versekben a költő is elbizonytalanodott néha a maga igazával kapcsolatban, de mindig feléledt benne a hit, s ez a hit repítette őt előre. Feloldozta és sarkallta újabb harcokra. „Én nem leszek a szürkék hegedőse, hajtson szentlélek vagy a korcsma gőze...”

Az irodalmi színpad fiatal versmondóinak nem volt könnyű dolguk a versek tolmácsolásával. Néha egy kicsit talán hiányzott is az átütőerő, az a harcias hang egy-egy versből, amivel nagyobb nyomatókot adhattak volna a szavaknak. De a színpad tapasztaltabb versmondói jó érzékkel vitték előre és nagy átéléssel adták át a versek hangulatát. A műsort pódiumra alkalmaszó Felföldi Gábor a szereplőket úgyesen

mozgatva nem hagyta lankadni a nézők figyelmét. Ady szerelmi lírájának legszebb sorai is hatásosak voltak, a zongorán pedig Kovács Attila a tenger hullámainak játékát is elhozta a terembe. „Dalol a tenger és dalol a mult” – szól a versben, és hallottuk a zongorán. Nagyon jó választás volt, hogy a műsoregységek között zongoraszó adott nyomatókat a költeményeknek. Ha néhol monotonná is vált a versmondás, a műsor végére újra érezhettük a közösen megszólaltatott szövegekben, hogy Ady versei mennyire időtállóak. Költészete még ma is felrázhatja a fiatalokat.

Ezen az estén az is megismerhette a költő különös világát, aki eddig nem sokat tudott róla. Üzenetét – „örzők, vigyázatok a strázsán” – talán a jelen lévő fiatal hallgatók és előadók is megértették. Az eseten a szépszámú közönség az Ady-versek elgondolkodtató, varázslatos világában járhatott a versmondók jóvoltából.

Molnár Erzsébet

Forgószék és reflektorok nélkül

A kérdező: Krámer György – Beszélgetőműsor az Utasban.
Vendég: M. Tóth Antal orvos, szakíró, zenetörténész, zenész. Utas és Holdvilág Antikvárium, 2019. december 17.

Krámer Györgyről tudható, hogy nem csak a tánc világa érdekli. Kíváncsi az emberekre, szeret beszélgetni, és megválogatja, hogy kivel ül egy asztalhoz. Több sem kell egy jó esti beszélgetéshez.

Illetve, ha jobban belegondolunk – vagy végighallgatunk egy ilyen beszélgetést –, mégiscsak kell hozzá készülni, bármennyire is ismerjük a meghívott vendéget, háttérbeszélgetéseket kell folytatni az ismerőseivel, esetleg a családjával, nyomozni kell a munkája és az élete után, akár vele is egyeztetni előzetesen – aztán mindezt csak közvetve használni fel, hogy a közönség előtt folytatott beszélgetés élő legyen, ne látsszanak a készülés nyomai, érvényesüljön a helyzet spontaneitása.

Az M. Tóth Antallal folytatott beszélgetés jól használta az előzetes tudást, megkímélte a beszélgetés alanyát attól, hogy maga foglalja össze az életét, a kérdések magukba foglalták a rövid pályakép-összefoglalókat, amelyekből természetesen következtek az érdekesebb részletekre vonatkozó kérdések. Az egyéniség és életút pedig bőségesen kínálta a témákat. Bemelegítésként megtudjuk, hogy a nyolcvanadik életévében lévő professzor legutóbb az elmúlt héten úszott a Balatonban (ez most nem egy megkésétt írás, december 17-én volt a beszélgetés!), aztán hogy az orvosi tanulmányok után miért szerzett még öt

szakvizsgát, hogy miért nem volt számára elég az orvostudomány, miért kellett ehhez a zene, hogy aztán szépen sorjában végigmenjünk az életút fontosabb állomásain, illetve legalább érintőlegesen szóba kerüljenek a nagy témák, az orvosszakmaiak, a zeneiek, a családiak, az emberiek.

A beszélgetés sajátos memóriatesztként is működött, évszámok, nevek a múltból, a személyes és a családtörténetből, a zenetörténetből, mindez anekdotákba ágyazva, szellemesen – és soha nem tanulságok nélkül. Számos a lehetséges példakép, és M. Tóth Antal hajlik is a példaállításra, együtttérző képessége is erős, példái nem az utolérhetetlen nagyok, hanem az emberségből példát adók. Az első nevek egyike a beszélgetés során Orsós Jánosé, azé a cigányemberé, aki 1958-ban, amikor a félárván maradt, magas, vékony ifjú M. Tóthnak az érettségije után segédmunkásként pénzt kellett keresnie, a saját munkája mellett segítette, hogy végig tudja dolgozni a napot.

Az orvosszakmai határterületek iránti érdeklődése kapcsán (az öt szakvizsga, ugyebár) megtudjuk, hogy általában is a határokat tartja termékenynek, az izgalmas dolgok mindig itt történnek, mondja, és már hozza is Bartók és Kodály példáját. Aztán elmondja, miért nem volt elég számára először a gyermekgyógyászatban, majd az orvosi laboratóriumi ismeretekben, a transzfuziológiában meg a hematológiában való elmélyedés, és miért érezte szükségesnek, hogy a társadalom-orvos-tan horizontális vetületében is rendszeresen szakmai ismereteket szerezzen. A két beszélgető arányérzékét dicséri, hogy dialógusuk nem csúszik el sem a kívülálló számára fárasztó „szakmázás”, sem a talkshow-k esetében gyakori sztORIZGATÁS, intimpistáskodás felé. Miközben jönnek az anekdoták és a poérok is a gazdag életút különböző területeiről, végig ott van körülöttünk az orvostudomány és az orvosi gyakorlat, a zenetudomány és az aktív muzsikálás – meg az ezekben helytálló ember méltósága. Így megvan a helye a beszélgetésben a parasztpassióban utolérhetetlen Jézusnak, Ménősi bácsinak és az orvostudományi publikációknak, a zenetörténeti és a zenekritikai munkásságnak, a számos zenekarban bizonyított brácsásnak (persze a kötelező brácsáspoénokkal meg a brácsások alázatának dicséretével), a gondolatoknak a zene jelentőségéről és a családban, a most született dédunoka reménybeli vonókezelési technikájáról elsütött poénnak. Aztán szó esik baloldaliságról és liberalizmusról, a 19. század elején formálódott veszprémi polgári létformáról, Horváth János egykor volt székesfehérvári püspök zenetudományi munkásságáról és plebejus gondolkodásáról („Az az embertípus, akin érződik a földszag, az hozzám közel áll...”), a munkásemberek felelősségvállalására épülő önkéntes véradásról és a transzfuziológiáról („A mező a fütől zöld. Mindenki kellő felelősséggel tegye meg azt, ami rajta áll...”), a hitről, a párkapcsolatról („Ebben hiszek”), a pedagógiáról és a másik megértéséről, a pemetefűcukorkáról (Réthy Istvánról és édesapjáról, Réthy Béláról, a

gyógycukorka feltalálójáról), a veszprémi zenei élet nagyjairól, „a veszprémiség stílusjegyeiről” – és még sok minden másról.

Mindezt nem szerényen, nem is szerénytelenül. „Az az enyém, amit megfogalmazok”, idézi Keresztury Dezsőt. Pontosan fogalmazni, nem motyogni. Ennek számomra ezen az estén a legjobb példája az lesz, amikor Krámer könnyű kézzel fölített kérdésére, hogy mi a szabadság, először elkezdi fejtegetni a választát, aztán gyorsan megáll, és udvariasan elhárítja a kérdést, hogy erre így, kapásból nem tud szabatos választ adni.

Nem könnyű írni egy ilyen beszélgetésről, hiszen itt nem művészi produkcióról van szó, ahol a szakmai tudást, illetve az aktuális előadást meלטatnánk, itt, bármennyire is a konkrét beszélgetés minőségéről, érdekes, tanulságos stb. voltárról írunk, óhatatlanul is az egész emberről fogunk beszélni. Az meg már egy másik műfaj.

Kiváló közösségalakító kezdeményezés ez a Krámer-féle talkshow, kellően változatos a beszélgetőtársak köre, motivált és motiváló moderátorral, szellemesen alakított témákkal. Példa arra, hogy smink-mesterek, forgószék, reflektorsorok nélkül is működik a beszélgetős műsor, még ha nem is show, sőt nem is műsor, „csupán” beszélgetés. Csak azt kell felróni a szervezőknek, hogy igen szerény a hírverésük, e sorok írójának is többen jelezték utólag a professzor úr tisztelői közül, hogy ott lettek volna, ha hallanak róla. És valóban sajnálhatják, hogy lemaradtak róla.

Ladányi István

Mozart és a fortepiano

Az Orfeo Zenekar és Berecz Mihály hangversenye.
Hangvilla, 2019. december 11.

A Vashegyi György vezette Orfeo Zenekar, a régebbi korok zenéjének autentikus megszólaltatásában hírnevet szerzett együttes és Berecz András három Mozart-zongoraversennyel készült a Filharmónia-bérlet-sorozatban belüli koncertjére. A közönség elragadtatása érthető, Mozart szelleme mindenkit megérintett.

Talán Mozart neve a legismertebb a klasszikus alkotók közül, ő az, aki leginkább beépült a köztudatba. Köszönhető ez számos irodalmi és filmbéli hivatkozásnak, a média sokszor bugyután ügyetlen, légből kapott megfogalmazásainak, és a legújabb kutatások szerint a Mozart-golyónak (marcipán!), no meg Milos Forman *Amadeus* című filmjének, amelyik ugyan filmként nagyszerű, de sok köze nincs a valósághoz. Ez a 161 cm magas, a kulináris élvezeteket, az elegáns öltözékeket kedvelő, sokszor trágár beszédű, furcsa nevetésű, külsejében nem igazán vonzó személyiség az egyetemes emberi kultúra egyik legnagyobb alakja. Minden eszköz-

zel rendelkezik, ami a zenéhez kell: változatos fantázia, ötletgazdagság, intuíció, hallás, memória, technikai készség és a zenéhez való mérhetetlen vonzódás, ennek eredménye a rövid, de hihetetlenül gazdag alkotói életút, amely az egyik legnagyobb zsenivé teljesíti ki. És teszi mindezt a klasszicista stíluson belül, amely hihetetlen formai kötöttségekkel korlátozható a zeneszerzőt, de nem őt; zsenije átüti ezt a keretet. Mondják, Haydn a vonós-négyeseket kivéve mindjárt más műfajba kezd, ha valamiben Mozart megszólal, pedig ő is hatalmas alkotó. Csodagyerekként kezdi és csodafelnőttként is távozik, még a halála is rejtély, a temetése meg szégyen. Nekem és – remélem – sokunknak azon géniuszok egyike, akinek a műveiben megszólaló humanizmus örökké hatni fog.

A mostani hangverseny három, Mozart ugyanazon alkotófázisába tartozó versenyművel ragadja el közönségét. Az *F-dúr* No. 11. K. 413, az *A-dúr* („*kis A-dúr*”) No. 12. K. 414 és a *C-dúr* No. 13. K. 415 *zongoraversenyek* szólalnak meg a korai korszakából, az 1782–83-as időszakból. Csak érdekességképpen, az F-A-C egy F-dúr hármashangzatot formáznak, azt nem tudni, hogy ez mennyire szándékos Mozartnál, de nekem azonnal szöveget ütött a fejembe.

A virtuozitás, a vidámság, a dallami szépség mindhárom műben jelen van, a mozarti fordulatok nyilvánvalóak, a hatás borzongató és felemelő egyszerre. Érdekes, hogy az esten – a korhú hangzás kedvéért – Mozart kedvenc hangszereinek, egy Anton Walter-forte pianónak a pontos másolatát hozták el. Sokunk számára ismert Nikolas Harnoncourt, aki a Concentus Musicus Wien együttesével főleg a barokk művek megszólaltatásában jeleskedett, sokszor korabeli hangszerekkel. A Vashegyi György vezette Orfeo Zenekar hasonló szándék mentén igyekszik a korabeli hangzásokat feleleveníteni, és a mostani koncert alapján ezt nagyon is jól művelik. A fortepiano maga már kalapácsmechanikával rendelkezik, egyfajta korai zongora, de még nagyon csembalószerűen szól, főleg az alsó regiszterekben. A kései klasszicista művektől kezdve aztán már nem is szólaltathatóak meg zongoradarabok ezen a hangszeren, hangterjedelme, mechanikája nem alkalmas rá. Hangereje, dinamikai tartománya messze elmarad a modern kori zongorákétól, ez a piano részeknél bizony hátrányt jelentett, a zenekar itt-ott elnyomta a hangját, bennem hiányt ébresztett, pedig 22 éve dacára érett, briliáns, szinte érzéki Berecz András játéka. Volt még egy – számomra – zavaró tényező, a pianista kottából játszott, és időnként a lapozás zaja elnyomta a szólóhangszer hangját, de csak egy pillanatra, mert Berecz lenyűgözően magas szinten interpretálta Mozart elképzeléseit. Néha azért sajnáltam is, mert a hangszere ugyancsak elhangolódott menet közben. A – most csak vonósokat felvonultató – zenekar egységes és egyúttal karakteres is. Persze Mozart szelleme kit ne ragadna el, de feltűnő, hogy mennyire együtt élnek a zenével, mennyire áthatják őket a zenei gondolatok, mennyire szeretik ezt a mozarti varázst. Vashegyi György karizmatikusan irányítja

csapatát, a benne lüktető lendület átadódik zenekarának, amely maradéktalanul képes a karmesteri mozdulatokra reagálni. Pianista és karmester nagyon figyelik egymást, de mindenki megmaradhat szerepkörénél, a szólista szabadon szárnyalhat – persze a mozarti keretek között –, de fegyelmetten követi az együttes hangzásokat is, a karmester pedig pontosan reagál a szólók hangulatára és tartatja fenn zenekarával az ihletett pillanatokot. Ha a klasszikus zene alapgondolata a forma és tartalom egysége, akkor ez a koncert a tartalom tökéletes visszaadásával hódolt a szerzőszeni és a közönség előtt.

Sajnos jelen keretek között nincs lehetőség a részletes mű- és előadás-elemzésre, de pár szót mindenképpen kell ezekről is ejteni. Az *F-dúr zongoraverseny* hangzásában az alkotás évében elhunyt Johann Christian Bach szellemét idézi meg, főleg a 2. Larghetto és a 3. Tempo di Minuetto tételekben. Kifejezetten vidám, kedélyes a hangvétel, a mű megszólaltatása paritásban van a zeneszerző szándékával. Az *A-dúr „kis” zongoraverseny* (a „nagy” a K. 448-as) a legismertebb és leginkább játszott a három közül. Az első, Allegro tétel virtuóz és élettelt teli, a második Andante tétel egy Johann Christian Bach-témát idéz meg mestere emlékének adózva, a harmadik Allegretto, előzve a keserű gondolatokat, a mozarti játékoság rondó formába öntése. Már itt „vastapsolt” a közönség, hozzáteszem: érthetően. Szünet és a zongora hangolása után a Johann Sebastian Bach barokkját megidéző, kontrapunktikus szólamvezetéssel alakuló első tételben (Allegro) és a második Andante tételben a főtéma a zenekaré, a zongora inkább átfogó szerepet kap, míg a harmadik (Allegro) tételben a fortepiano vidám, virtuóz témáit lassabb, elgondolkodtató dallamok szakítják meg. Borzongok, aztán meghökkenek, mert valami nem stimmel. Szubdominánsan (nyegedik hang a skálában) „fennakad” a hangzás, pedig azon nem szoktak művet befejezni. Megnéztem a mű kottáját, Mozart utolsó harmóniája a tonikán (alaphang) nyugszik. Karmester és szólista bizonytalanul tekintenek egymásra, a közönség tapsa is késik egy kicsit. A zeneszfülem meg kiszúrja, amit a közönség furcsaságnak érez. Istenem, van ilyen, nem értették meg egymást! De aztán kitör a taps, és abba sem marad Beethoven szóló zongora-darabjának mesteri tolmácsolása és a K. 449 számú *Esz-dúr zongoraverseny* második, Andantino tételének felhangzásáig. Talán a legszebb Mozart-zongoraverseny. Lehetne méltóbb befejezés? Nem hiszem.

Kovács Attila

Rezes világzene

A Boban Marković Orkestar hangversenye.
Hangvilla, 2020. január 20.

Hatalmas hangulat és hangerő, telt házas ováció, változatos balkáni muzsika a *Mrak* (*Sötétség*) című albumot bemutató koncerten. A zenekar új anyaga hatalmas sikert hozott az úgynevezett világzenei toplistán, és kiérdemelte a legjobb lemeznek kijáró címet 2019-ben. Kétségtelenül sodró, magával ragadó zene.

Marković Dél-Szerbia roma származású születőte. Már korán megkapja első trombitáját, sokáig húzódozva, viszonylag későn kezd el komolyan foglalkozni a hangszerével, de egy idő után a mélyen szunnyadó tehetség a felszínre tör. Karrierjében meghatározó Emir Kusturica, Goran Bregović, valamint az *Underground* és az *Arizonai álmodozók* című film zenéjében történő közreműködése. Szinte azonnal utána a nemzetközi porondon találja magát. Zenei képzettsége gyakorlatilag nincs, zenei ösztöne annál inkább. Karizmatikus egyéniség, megborzongató énekének hatása alól nem vonhatja ki magát az ember. A koncert során is ebből mutatott tóbbit, inkább együttesének tagjai, a két trombitás, a tubás, a két harsona, a kiváló szaxofonos, a kimagaslóan jó dobos és – érdekes módon – egy külön pergődobos, aki valamiféle elektromos szerkentyűt is igazgat, kapják a hangszeres főszerepet. Persze fúj is néha, az sem rossz, de az éneke lenyűgöző, tényleg. Hangfekvése mély zöngéje ellenére tenori magasságokba is repíti, de nem is ez a lényeg. Csak az östehetségek képesek erre a fajta szárnyalásra. A roma kultúra dallamvilága, frazeálása, előadásmódja, a balkáni ritmusvilág a sajátos gesztusokkal, mozdulatokkal nagyon hatásos és nagyon jó. Tudom, hogy sok a „nagyon”, de tényleg az. Az elszakíthatatlan balkáni gyökerek, a zabolátlan ösztönök, a roma világkép egy olyan zenei izotópot eredményez, amelyet képtelenség lenne nem befogadni. Persze vannak ebben is itt-ott olcsóbb, hatásvadász fogások, dallamok és gesztusok is, de ne feledjük, honnan ered ez a zene. A roma közösségek, a dél-szerbiai kisváros, a kusza világ mulatós hangulata, capricciója mind benne van ebben a muzsikában, magas színvonalra emelve. Tudatosan felépített, meghangszerelt, kökeményen kidolgozott struktúra, amelyik egy pillanatra sem nyomja el az intuíciókat. Tanítani lehetne! Az első szám, még Marković nélkül, amolyan ütős fúziós funky rezeseken és atompontosságú dobon, hogy a terem beleremeg, felforrósodik, és egyben meg is alapozza az egész est hangulatát. Én meg ámulok: nincs basszusgitár, gitár, billentyűsök, mégis teljes komplexitásában kapom a funky muzsikát. Az est folyamán végig ez a fajta professzionalitás tükröződik a hangszerelésekben, azaz a zenei összképben. A szaxofon- és trombitaszólók aztán már teljesen a balkáni dallamkincsből származnak:

sűrűk, félhangokkal cifrázottak, virtuóznak, és mindig érezhető bennük a páratlan lejtés. Aztán jön Boban is, külsőségekben is eltér a csapattagoktól, mindenki feketében, egyedül az ő öltözéke zamatesebb. Kifeszítik a teret a kidolgozott tematika mentén, és Marković irányítása mellett gazdag dinamikájú a megszólalás is. A számok lezárása mindig nagyon erőteljes hatást kiváltó. Kezdetben rövidebbek a dalok, aztán egyre több szóló kap teret, egyre többször robban a terem. Előkerülnek ismert dallamok is a saját repertoárból, de meglepetés a balkáni ízekkel megszólaltatott Take Five is, széttörtelt struktúra mentén. Izgató! Ami aztán minden fölé emeli a hangulatot, nem más, mint Boban Marković éneke, maga a jelenlég. Megfoghatatlan öserő, szárnyaló hang, balkáni és roma ad hoc cizellálás, no és a testbeszéd, a mozgás. Szinte erotikus! Sokféle zenét hallgattam, fogadtam be, tiszteltem, sőt játszottam is, de ez a fajta ösztönösség, ami a csapatból és vezetőjéből sugárzik, ez csak a jazz nagyjával mérhető össze. Miért pont a jazzével? Mert maga a zenekar összehatásában a 20. század hajnalán New Orleans utcáin megjelenő marching bandekre (utcán masírozó rezesbandák) emlékeztet. Más dallami és ritmusvilágú alapokból építkező, de ugyanúgy kollektív improvizációkkal megtűzdelt zene ez is, csak magasabb színvonalon. Az archaikus jazz jóval egyszerűbb zene volt, bár a hatása annak is vitathatatlan. Ennek a zenei érzetnek a páratlan és komplex ritmikával, a cigány és arab hangsorokból eredő dallamaival, a sajátos énektechnikával még különlegesebb a hatása, főleg a mi diatonikához és pentatonhoz szokott fülünknek. Főleg koncerten, mert hangzás és látvány együtt erős igazán. És ez is öröme, jó látni, ahogy együtt lélegeznek, mozognak, még akkor is, ha felsejlik egy kis mesterkelt koreográfia és túlfűtöttség, no meg üt a hatalmas hangerő.

Örömük a siker láttán érzékelhető, és a ráadásszámok sem kivonulásokkal szcenírozottak. Nem tétováznak, belecsapnak, és ha lehet, még fokozzák az amúgy is izzó hangulatot. Ingó fejek, bekiabálások, vastaps; a közönség is boldog. Boban a végén egyedül maradva a színpadon megénekelte a publikumot, az ő arcáról is öröm és kedvesség sugárzik. Ismert a mondás: annak a kalásznak a feje hajlik meg a legjobban, amelyikben a legtöbb van. Hát neki van, mondjuk a lelkében, az is meghajtvá.

Kovács Attila

Tűzijáték délben

Tűzijáték délben – Lovasi András koncertje. Hangvilla, 2020. január 17.

A nyolcvanas évek végén, a kilencvenes években egy rövid időre megnyílt a lehetőség, hogy a profi slágergyártás mellett az alternatív, a szabadabbban, a berögzült

pop- és rockzenei sablonok mellett új kifejezőeszközökkel megszólaló zenekarok nagyobb ismertségre tegyenek szert.

A rendszerváltás eufóriájában az új generáció fellépési lehetőségeket is teremtetett, újonnan alakult alternatív klubokat a zenekarai számára: ilyenek voltak többek között a Tilos az Á, a Fekete Lyuk Budapesten, a Más Egerben, a Bahnhof Székesfehérváron, az Enyhe Fintor Veszprémben és a Szenes, illetve a Szilva utcai Mediterrán, majd a Panoráma Klub Pécsen, a Kispál és a Borz szülőhelyén. A klubok mellett a gombamód szaporodó alternatív fesztiválok segítettek, hogy a legjobb zenekarok nagy tömegben is ismertté váljanak, és az, hogy a lemezkiadás kiszabadult az állami ellenőrzés alól, és megjelentek a független rádiók. Akármilyen fontos volt az Illés együttes, az Omega, a Metró és a többiek úttörő munkája a hatvanas években, az LGT tabáni szabadtéri koncertjei a hetvenes években, a „lázadó” zenekarok, a P. Mobil, a Hobo Blues Band „mássága”, és a különféle stílusokat itthon népszerűsítő együttesek folyamatos jelenléte a zenei életben, a könnyűzenei világ szigorú és állandó állami ellenőrzés alatt működhetett csak. Ezzel szemben a rendszerváltás idején született egy új, alulról építkező előadói világ, nálunk most születhetett meg az az életképes ellenkultúra, amiből a beat- és a rockzene nyugaton kinőtt a hatvanas években. A kilencvenes évek végére persze nálunk ugyanaz lett a sorsa, mint nálunk nyugatabbra: felfedezték benne az anyagi haszon lehetőségét, és a szórakoztatóipar részévé váltak a még megmaradt klubhelyek, profi menedzserek vették át a zenekarok fellépéseinek szervezését, és a fesztiválok is néhány vállalkozó kezébe kerültek. Lovasi András karrierjének történetében is jól látható ez a folyamat.

Lovasi András a Kispál és a Borz énekes frontembereként és szövegírójaként vált ismertté. Reszelős, kislíriusan örökké lelkes énekhangja és kiváló showman figurája miatt is pillanatok alatt a figyelem középpontjába került, de azt hiszem, még ennél is fontosabb szövegírói munkássága. Lovasi András a magyar rockzene egyik legeredetibb dalszövegírója. Verseinek merész, mégis keresetlen szókapcsolatai, utánozhatatlan szabadkép- és képzettársításai, szójátékai, slágerszöveg-paródiái, hetykén, pimaszul előadott gyerekkor iránti nosztalgiája párját ritkítja a dalszövegírók közt, de a magyar költészetben is. Az alternatív zenei világban még a Bizottság együttes, az Európa Kiadó-s Menyhárt Jenő és Müller Péter Sziámi tudott ilyen érvényű önálló szövegvilágot létrehozni. A Hangvillában adott, ülős (a tombolósabb, táncosabb koncertekhez képest szelídebb, hallgató-sabb) koncerten is kiviláglott szövegalkotói tehetsége. Eddigi munkásságának több korszakából hallhattunk dalokat, megidézte a koncert a Kispál és a Borz-korszakot, elhangzottak számok a Kiscsillag együttes repertoárjából, Lovasi András két szólólemezéről, de megszólaltak a legújabb keletű számok is.

De nemcsak ezekből állt a koncert szövegvilága. Az este szerves részét alkották a dalok között időnként feszes, időnként terjengősebb, nyelvi játékokkal, anekdotákkal, önletrajzi elemekkel, korfestéssel, nosztalgiával teli összekötő szövegek. Ezek tették a koncertet előadássá, Lovasi András előadói estjévé. A szövegek felidéztek a gyerekkort, a zenekari múltakat, időnként szarkasztikusan politikai felhangot is kaptak, és nagyon fontos volt, hogy a lírai visszaemlékezések mellett folyamatosan ironia és egészséges önironia is szerethetőbbé tette ezeket a beszédeket. Jó előadóként Lovasi azonnal reagált a közönség megszólalásaira, a színpadon történő váratlan eseményekre is (például amikor Jácint, a segítő fiatalember cserélte és leverte a kottatartóról a legújabb dal szövegét), és sokszor érezhető volt, hogy a szövegek előadója megittasult a megidéztet világoztól, a történetek improvizációszerűen idézték elő újabb történetek születését. A felcsendülő dalok otthonosabbá, ismerősebbé váltak a háttér-információktól, visszaidézték a rádióból állandóan folyó Neoton-számok idejét, a nagymama figuráját, övén keresztül az apa alakját, a lámpa bámulásával álomba merülő gyerekkori estéket, az egzotikus sziget turistavágyalmát, az Erdély-romantikát, a báli készülődést, a szabadtéri szertekkezés varázsát, és az Adria szó is sokféle jelentéssel telítődött.

A Kispál és a Borz zenéje óta sokat változott Lovasi András zenei ízlése. Most latinos hangulat uralkodott a koncert ideje alatt. A krónikásénekre emlékeztető, egy szál gitáron előadott *Adria* című szám után megjelentek a színpadon a kíséző zenészek is: ütős hangszereken Gábor Andor, gitáron és basszusgitáron Erős Márton, elektromos zongorán és gitáron pedig Szesztay Dávid játszott. A zenekar fontos tagjai voltak a fúvósok, akik időnként a kíséret mellett izgalmas szólókat is játszottak: Szeifert Péter harsonán, különösen hangsúlyos helyeken fújt szép lírai oboaszólóival Fehér Levente, Makó Péter saxofonozott, de igazán egy moldvai furulyaszólóval tette emlékeztetessé magát az esten, és Kiss Árpád, aki trombitán játszott. A zenészcsapat profi volt. Minden megszólalt a helyén, pillanatok alatt tudták váltogatni a táncos hangulatokat a szomorkásabbakkal, a „bulizós” számokat a slágerszerűekkel, de aki régen is hallgatott Lovasi András-számokat, éppen a nosztalgia fel-felbukkanása miatt hiányolta Kispál András nagyon eredeti gitárbevezetőit és -kíséreteit. Ez a „hiány” különösen a régi Kispál-számok slágeresen újrhangszerelt változatainál volt feltűnő. Ez a slágere-sebb hangzás néha ironikus volt, és Lovasi András szövegeiben is többször utalt rá, hogy ez most számára is más, önironikaként többször hallhattuk, mintha kritikából vagy lexikoncímszóból vett idézet lenne: „A jelentős művész most ezt és ezt, így és így...”

Lovasi András korai dalaiban gyakran idézte meg gyerekkori emlékeit, izgalmasan izgága közléskényszerrel a hetvenes években felnövő generáció korélményét.

Most néha már oldottabban, klasszikusabb formákban beszél ezekről az emlékekről. Hangjából ilyenkor az ironia mellett is tisztán kihallatszik, hogy a hatvanas évek második felében született generáció számára is fontos volt, ahogy Cseh Tamás énekeiben megszólalt Bereményi Géza világlátása.

Lovasi András ötvenkét éves. Színpadi jelenlétében sokat megőrzött a huszonéves Lovasi András szerethető pimaszságából. A koncerten úgy tűnt, mint ha kissé fásultabb néhány év után újra élénkebben érdekelné, amit összetéveszthetetlen hangján el tud mondani a dalai-val. Ezt a telt házas koncert többségében középkorú közönsége értékelte is. Kétszer tapsolták vissza az előadókat a színpadra.

Kovács Gáborján

Szelíd szent szolgálat

A 25 éves Schola Regina kórus hangversenye. Regina Mundi-templom, 2019. november 23.

A veszprémi színházkert legmagasabb pontján, nevéhez méltó elegáns karcsúsággal határolja be a teret a Regina Mundi – a Világ Királynéjának szentelt – templom. Nagy létszámú hívő közösség tartozik a plébániához, amely 1860 óta az angolok asszonyok rendházával és iskolájával fontos lelki és szellemi központja városunknak. Bár a történelmi változások itt is meghatározták az egyházi szolgálat és nevelés lehetőségeit, a templom falai között a musica sacrata, a szent zenét mindig elkötelezett kántorok, énektanítók, karnagyok szolgálták. Mert hogy milyen minőségű zene emeli a lelket a hit magasságába, az egyáltalán nem mindegy!

Stadler László Dezső plébános – aki az utóbbi tíz évben szolgált „a város ékszerdobozában” – hálás emlékezéssel idézte meg elődje, Tóth Gyula plébános atya és Pollmann Anna Apollónia szerzetes nővér alakját, akik a kórus születésénél bábáskodtak. 1994-ben – és utána is még sokáig – Kreschka Károly volt a kántor, aki az őszi rossz időjárásban egyszer csak berekedt, s gyorsan megszólított néhány szépen éneklő hittanos leánykát, hogy menjenek fel mellé a kanzatra zsoldárt énekelni. Ezeknek a kislányoknak úgy megtetszett ez a zenei szolgálat, hogy rendszeresen folytatni kívánták. A hangképzést, a stílust azonban tanulniuk kellett, ezért megkérték Rostetterné Nagy Rita tanárnőt, karnagyot, segítsen nekik. A leánykar „Reginák” néven ezentúl minden vasárnap anyagi hangokkal melengette meg a hívők szívét. A kis barátnői csapat az évek folyamán 18 fős kórossá érett, karnagyuk pedig fokozatosan bevezette őket nemcsak a gregorián és katolikus népének, hanem a többszámú

vokálpolyfónia világába is. A cseperedő lányok mellett később megjelentek a fiatal emberek is, a plébánia családjaihoz tartozó fiatalok (Rostetter, Kreschka, Stenszky, Halmay családok gyermekei), akikkel aztán megszólalhattak a templomi kórusrepertoár legszebb vegyes karai is. Gyula atya, mint jó pásztor, kritikus füllel bátorította a már schola (iskola) néven egyre szebben éneklő fiatalokat, műveket ajánlott és kért, Apolka nővér pedig teázással lelkesítette a szombat délutáni próbákat. Hamarosan híre ment a városban és egyházi berkekben a Schola Reginának, akik sokfelé elvitték a liturgikus kórusmuzsikát. A veszprémi egyházmegye számos templomában adtak hangversenyeket, énekeltek az egyházi találkozókon, városi ünnepélyeken, de többször kirándultak távolabbra is, Szombathelyre vagy Lengyelországba a Mazuri-tavakhoz vendégszerepelni.

Huszonöt év egy emberöltő, a hajdani leánykák, fiúk a jubileumra több gyermekkel, néhányan igen messziről érkeztek vissza. A kórusból 8-9 éneklő család és összesen vagy húsz gyermek született. Karnagyuk – a „kórusanya” – a műsort úgy állította össze, hogy újra átélhették zenei fejlődésük állomásait a gregoriántól a legszebb, igényes motettáig. A mise ordináriumát a francia Fauré női kari *Messe Basse* hangjaival szólaltatták meg, orgonán a templom jelenlegi kántora, dr. Bojnecz Gábor közreműködött. Mint legtöbbször, szolistájuk most is egy alapító tagjuk, Almásyné Bartl Katalin volt. A karzatról dúsan omlottak alá Bruckner *Locus iste*, Schubert *Salve Regina* és Zwissig *Anima Christi* motettáinak akkordjai, a kicsiny templomhajóiban az átszellemült hívőt közelről járja át az érzelemdús muzsika. A mise tanítói részében a Schola legfiatalabb tagjai, a Szilágyi Keresztény Általános iskola kis leányai zsoldártok.

A hálaadó szertartás után hangverseny következett, az oltár előtt felállva már látható is lett a kórus, először természetesen a hajdani kislányok női kara. Egy középkori kétszólamú cantio után két Mária-ének-feldolgozás következett Bárdos Lajostól, majd a szintén középkori eredetű örvendező ének: *Alle psallite cum luya*.

A kórusünnep tetőpontja a mintegy 30 énekesből álló vegyes kar műsora volt, összegzése énekelni tudásuknak és szeretetüknek. Először két angol reneszánsz motetta, Tallis *If ye love me*-je és Byrd gyönyörű *Ave veruma* csendült fel. A legnagyobb elismerést ezek mellett is Rostetter Szilveszter kompozíciója kapta, az *Ének Szent Imre herceghez*, amely veretes magyar szövegével, érthető, de modern stílusával a veszprémi embereket nem hagyja érzelmek nélkül. Ezt a művet fel kellene venni városunk állandó kórusrepertoárjába. A zeneszerző – mint családtag – a basszus szólamot erősítette. A hangversenyen végül két népszerű motetta szólt meg: Durufle *Ubi caritas et amor* és Viadana *Exultate justi in Domino* című műve.

Mit kívánhatunk a 25. születésnapján a Schola Regina kórusnak? Elsősorban, hogy Rostetterné Nagy Rita „kórusanya” találjon ezután is lelkes fiatal énekesekre, akikkel

tiszta hanggal, tiszta szívvel szolgálhatják a liturgiát. Legyen ezután is olyan hálás, segítő templomi közösségük, akik értékelik és szeretik a kóruséneket. Az itt felnövekedett családanyak és apák megmaradjanak az önzetlen zenei szolgálatban, megtanítva erre gyermekeiket is, mert családjainknak, közösségeinknek és hazánknak nagy szüksége van a szent zene szelíd szolgálóira!

Erdélyi Ágnes

Improvizációk

Rozsnyói Péter: Szólószongora-koncert. Hangvilla, 2019. december 8.

Rozsnyói Péter koncertjét a Mendelssohn Kamarazenekar próbatermében hallgathattuk végig. A szólószongora-koncert számára ez a terem bensőségebb helyszínt biztosított. Az ajtóban borok közül lehetett választani, ezt a bort a zongoraest közben is kortyolgatták, akik éltek a lehetőséggel. A természetesen reklámnak is szánt gesztus a közönség hangulatát is oldotta.

Mielőtt Rozsnyói Péter belekezdett volna a játékba, Mészáros Zoltán beszélgetett vele a szólószongora-játékról, arról, hogy a klasszikus zene mellett mennyire fontos szerepet játszik életében a szabad improvizáció, amelyben nincsenek sémák, amelyben a tartalom születésével együtt születnek a keretek is – ez jelentős különbség a jazzimprovizációkkal szemben. Az, hogy mit játszik, itt dől el. Mészáros Zoltán kérdésére Rozsnyói Péter elmondta azt is, hogy vannak a felkészülésnek rituáléi: a kezét koncert előtt forró vízbe teszi, jó, ha a koncert napján mással nem kell foglalkoznia, minden idejét a rákészülésre fordíthatja. A játék más állapotot jelent számára, akkor nem zökkenti ki semmi, ha van egy hely, ahova el kell jutnia. Bevallotta, hogy most a zongorát megismereni nem volt elég ideje.

Mészáros Zoltán kérdésére ezután Péter arról beszélt, számára milyen átjárás van a jazz és a klasszikus zene között. Vagyis igazából nincs. Van Bach, az a tökéletes zene, azt nem lehet utolérni. Fiatalabb korában éjjel-nappal Bach-műveket gyakorolt, érdekelte, hogyan működik. Később ezt a tanításban is tudta kamatoztatni, Bach értését, hogy a dallam mellett megszólaló szólamok együtt éljenek. Az improvizációra visszatérve – a klasszikus zenében is fontos volt régen az improvizáció, előre megadott témákra, harmóniákra. A cél persze az, hogy a zenemű, amikor születik, amikor itt születik, jó legyen. Minél invenciógazdagabb aznap, annál jobb lesz.

A beszélgetés után rövid szünet, felkészülés következett.

A hangverseny első dallama impresszionista hangulatú lassú bevezetővel kezdődött, mintha hangulatokban mesélt volna valamiről, a bevezetőben említett más állapotba, másik világba juttatta el a hallgatóságot. A mesélő mód a zené-

ben nehezebb, mint a szóbeli művészeteknél, a kommunikáció látszólag egyoldalú, a közönség részéről a visszajelzés, különösen ilyen visszafogottabb hangulatban, nehezebb, a klasszikus koncerthangulat szokásai szerint nem is nagyon illendő. Az előadó még magára hagyottabb, még magára utaltabb. A lassú tempó aztán beledült, de a szám végére visszatért a hangulatfestő, lassabb, elmerengő kezdetekhez.

A második dallam élénkebb, jazzes kezdete elkomorult, romantikus, lassú befejezéssel ért véget. Rozsnyói Péter itt a párbeszédet szemmel láthatóan, füllel hallhatóan önmagával folytatta, a dallamokat halk beszédhez hasonló énekkel is kísérte. Ez az önbeszéd később újra és újra megszólalt.

A harmadik szám himnikus kezdése után finom, felső regiszterben játszott éneklő szólama tagoltan, pontosan körülhatárolt hangokkal szólalt meg, tiszta beszédhez, artikulálty kifejezéshez hasonlóan, jóleső érzéssel kerülte a virtuóz futamokat. Ezután egy szomorkásabb jazzdallam szólalt meg, amely egy idő után felderült, játékosan fellettek egymásnak különböző motívu-

Kovács Gáborján

A Veszprémi Művész Céh jubileumi kiállítása

Veszprémi Művész Céh 30 – Jubileumi kiállítás. Művészetek Háza, Csikász Galéria, Dubniczay-Várgaléria, Magtár, 2019. december 7. – 2020. február 9.

Fennállásának harmincadik esztendejében visszatekintő jellegű kiállítást rendezett a regionális alapon, de civil kezdeményezésként és a tagok egymás iránti megbecsülésére és egyenlőségére alapozva működő Veszprémi Művész Céh a veszprémi Csikász Galériában és a Dubniczay-palotában található Várgalériában. A kiállítás jelentőségét az alapítás jubileumán túl az is adja, hogy a főként Veszprémben és környékén élő és alkotó művészek együttesen bemutatkozhatnak a 2023-ban az Európa Kulturális Fővárosa évére készülő megyeszékhelyen.

A mi V

A mi Veszprémünk 2023. A Veszprémi Gizella-napok, 2019. május 8-21.
Értékek során gyakran feltesszük a kérdést: aki azelőtt élte végig egész életét, több egyetemesnek, nemzetiénekek, istentisztelet, vallásosnak. Kihívás ez, nem hetiképzési pillanatot, tárgyiasítást művészet.

Séd, 2019. 3. sz., 18. old.

Ezért is volt helyes a szervezők döntése, amikor a jubileumi kiállításra a jelenlegi, alkotótövekenységet kifejtő tagok mellett a Művész Céh korábban elhunyt, ám fontos, meghatározó tagjainak műveit is beemelték. Ez tehát megfelel a kiállítás jellegéből fakadó elvárásoknak, azaz a folyamatos alkotótövekenységet folytató tagok bemutatkozhatnak, másrészt az elmúlt harminc év összegzésére is lehetőség adódik.

A kiállítás rendezőinek különösen nehéz feladata volt, mert három részletbe és több kisebb terembe kellett szétbontaniuk a kiállítást. Ez minden esetben komoly kihívás, főként, ha egy olyan sokszínű és heterogén anyagról van szó, mint ezen tárlat esetében. Mindenesetre értékes, fontos hangsúlyokat, csomópontokat emeltek ki azzal, hogy egyes, szemléletükben is közelítő alkotókat egymás mellé helyeztek. Így jó választásnak bizonyult rögtön a Csikász Galéria fogadótermében a bejáratnál szembe elhelyezni Somogyi Győző élénk színvilágú, az életmű egészére is jellemző képeit, míg mellette Korényi Dalma nagyméretű, ám évtizedekkel korábban készült, rendkívül dekoratív baranyai szőnyeget, közéjük installálva színezett madárszobrait.

A kiállítás anyaga a fentebb leírtaknak megfelelően vegyes összképet mutat, ám a 20–21. századi – klasszikus értelemben

vett ábrázoló – képzőművészet szinte minden jelentősebb irányzata megtalálható benne, a hagyományos köztéri emlékművekhez készült kisplasztikai vázlatoktól a nagyméretű festményekig. A bemutatott alkotások közül több a klasszikus európai festészet formanyelvét és megoldásait, illetve tradicionális műfajait használja. A csendélet műfaján belül különleges darab Tóth István György nagyméretű alkotása, amelyen finom, lazúrosan felvitt festésmódja segítségével a csendélet háttérben meghúzódo tér-részletébe még a hordozó falemez erezetét is belekomponálja. A fá mint az emberi környezet és téralkotás egyik legelementárisabb társa több művész munkáin – és anyaghasználatában is – vissza-köszön. Így Veszeli Lajos *Szülőföldem ékkövei* című munkáján is, amelynek címe rejtélyesen hat. A kiállítás tényleg szakszerű rendezése ellenére a műtárgy melletti képcédulán érdemes lett volna jelezni, hogy a „vegyes technika” leírás pontosan milyen anyaghasználatot takar.

Elgondolkodtató megoldás az, amikor egy alkotó két különböző felfogású művét is kiállítják a szervezők, ám nem egymás mellett helyezik el őket. Ez hozzájárul a kiállítás egységesebbé tételéhez, ám a hétköznapi néző számára nem biztos, hogy két nagyon eltérő mű végül is összekapcsolódik. Így járt Gaál Ágnes is, akinek két kisebb, horizontális és vertikális struktúrákat hangsúlyozó, több rétegben festett képe (*Fényes I-II.*) egy nagymé-

tű, tizenhat kisebb vásznat egybefogó, egybekeretező, expresszív ecsetvonások dominanciájára épülő művével (*Impressziók*) került szembe az átellenben lévő falra. Utóbbi nagyméretű alkotás, tehát sem felfogásában, sem „fizikailag” nem kapcsolódik a másik két műhöz, talán ilyen esetben érdekesebb lenne az alkotó azonos irányát képviselő képeket megtartani, a „kevesebb néha több” elvet figyelembe véve.

Az egyenlő esélyek jegyében szinte minden alkotó két művel képviselteti magát, elvéve találunk csak három-négy alkotással jelen levő művészt. Utóbbiakat főként az egykori, azóta elhunyt tagokat bemutató Várgalériában fenntartott termekben találjuk. A kiállítás második felében kialakított termekben több olyan alkotó is feltűnik, akik tevékenységükkel hozzájárultak a Veszprémi Művész Céh munkájához. Közülük is érdemes kiemelni a 2016-ban elhunyt Heitler Lászlót, akinek a maga lehetőségei között több évtizeden keresztül konzervens képviselt egyéni látásmódját látjuk visszatükröződni a kiállításon megjelenő három képén (*Bakonyi barokk, Préház előtt, Búcsúfia*). A Balaton-felvidékhez és Pápa városának barokk épített örökségéhez köthető motívumhasználat mellett összefogott komponálási elvek, letisztult festőiség jellemzik műveit. Györgydeák György munkásságát több grafika és színezett szobor, Udvardy Erzsébetet két, munkásságára nagyon jellemző finom balatoni ihletésű akvarell képviseli. Az elhunyt céhtársak előtt így hitelen és méltó a tisztelgés a művészbarátok részéről.

A Művész Céh kiállítása ugyanakkor azt sem engedi elfeledni, hogy Európa mely szegletében járunk. A közép-európai művészetből elmaradhatatlan groteszk és karikatúrisztikus karakterjegyeket képviselő egyéni hangú, szürrealisztikus mesevilág jelenik meg Zongor Gábor műveiben, míg a 20. századi magyar grafika egy erőteljes irányának számító, elfolyó vonalrajzúra épülő színes figurák világát Katona György alkotásai képviselik. Ők nem véletlenül kaptak helyet egy teremben, egymás közelségében. A klasszikus magyar avantgárd Kassákkal kezdődő hagyományának egyik fontos eleme kép és a szöveg, az irodalom és művészet egymás mellé helyezése, a kép szövegekkel való dekorálása. Ennek az irányzatnak az egyik alszeggemse a kollázs típusú alkotás, amelynek képviselői közül a szövegekollázt alkalmazó Fenyvesi Ottót említhetjük meg. A magyar szobrászat tradíciójába illeszkedő nemzeti hősök (*Szent István, Gizella koronázása*) megformálása pedig Dienes Attila és Mihály Gábor – eredetileg nagyméretű – köztéri szobrainak terveiként készült kisplasztikákban jelenik meg.

Tóth Károly

1913 decemberében Körösfői-Kriesch Aladár (1863–1920) megalapította a művészetben életet és egzisztenciát kereső Céhbeliek művésztsárságát. Eszméik: Part pour Part, politikai ideológiáktól mentes szabad művészet, rokon lelkek barátsága, stílusok pluralitása. A Nemzeti Szalon elnöke, gróf Andrassy Gyula a Céhbeliek 1914-es kiállítási katalógusában megjelent írásában az individuális műpártolás, a műgyűjtés polgári kezdeményezését sürgette. Mondhatni ennek analógiájára 1989-ben alapította meg egy újabb művésznemzedék a Veszprémi Művész Céhet.

Műpártolás – Műkereskedelem

Veszprémi Művész Céh 30 – Jubileumi kiállítás. Művészetek Háza, Csikász Galéria, Dubniczay-Várgaléria, Magtár, 2019. december 7. – 2020. február 9.

A Dubniczay-palotában – Várgaléria és Magtár – az egykori, míg a Csikász Galériában a jelenlegi, aktív céhtagok alkotásai tekinthetők meg. A Várgaléria nagytermében Kádár Tibor *Kaszáló a Hargitán* (2018), mondhatni nagybányai plein air-ben alkotott, impresszív-dekoratív olajképe fogad, felébresztve a galerialátogatót széperzéket és érzékenységet a kiállított művek iránt. Horváth Lajos *Holló és Tojás – évszám nélküli* – két olajfestménye mesterien nyitja ki a szürrealizmus világát. Felhői István a görög mitológia által inspirált *Zeusz és Aphrodité* (2018) olajfestménye színintenzitását tekintve pop-art jellegű, faktúrája a restaurátor és festőművész kitűnő anyagismeretét mutatja.

Ugry István *Torockó* (2015) expresszív festménye Erdély egy jellemző képi kivágatát – magyar-szász lakóépület természeti tájban – tárja elénk. A fauve-kolorit a nagybányai neosok, különösképpen Ziffer Sándor (1890–1962) hatását tükrözi.

A keresztre feszített Krisztusnak – leeseett „angyal szárnyaival” – állít emléket Csabai Tibor *Angyalfogas* (2018) bronz kisplasztikája. Jan Ten Hove *Amsterdam* (2015) olajfestménye mintegy hiperrealista veduta.

Vágfalvi Ottó *Tört jég* (1995), kék tónusokra hangolt szép olajfestménye jégtáblák és tengeri vitorlák dimenzionált, kubista képe; kitűnően illeszkedik a kubizmus magyar narratívájába.

Hegyeshalmi László alkotása: *H.S.A.* (2003), melyet felesége emlékére – in memoriam – festett, rekviem. Az életerő, a vis vitalis narancs színképe még izzóan lobban fel a mélyebb rétegekből, de a fekete rácsszerkezetek, ajtók materiálisan – és metaforikusan – sűrűsödnek, elfedik azt... A kompozíció mint Siratófal az egyéni gyász megrendítő erejű alkotása. Szimbolikájában felfedezhetjük Ország Lili (1926–1970) ikonfal festményeinek hatását.

A neoavantgárd képi fordulat kortárs lenyomata az '50-es években megalkotott új műfaj, a dekolázs (détournement), mely a kollázs inverze. Az egymásra ragasztott, rétegzett plakátokon visszatépések, szakítások, karcolások élesítik fel efemer jellegüket, és formálják szemantikájukat. Géczy János író, képzőművész dekolázsai – az *Athenaeum*-képciklus (2018) két darabja (3., 4.) – faktúrájukban mintegy letűnt évezredek freskótöredékeinek érzetén keresztül vezetnek vissza az antikvitásba, kontrapozícióban a képek tematikájával, mely az Athenaeum kiadónál megjelent thrillerre, kriminalisztikai eseményeket feldolgozó szociológiai művekre utal, melyeket a dekolázsok patinált textúrái az elmúlt idő homályába száműznek.

Zománcos fényű, izzó színek dominálnak Heitler László *Bakonyi barokk* (1977) és *Búcsúfia* (1975) szimmetrikus kompozícióin, felidézve a Fényes Adolf (1867–1945) által reprezentált népi ihletésű naiv művészetet.

A Magtár földszinti kiállítóterében Révész Éva Gabriella *Anyakép* (2011) és *Madárdal* (2013) számítógépes grafikája egyfajta asztrávilág, szeráfok, angyalok által benépesített chagalli álomképvilághoz hasonlatos.

Komáromi Erzsébet Katalin *Föld alatti harc* (2000) vegyes technikájú tintakék textilképen figyelő szem – szellemvilág – tartja sakkban a Hadész bejáratát őrző Cerberust és erőit, melyek megközelítik, de nem léphetik át a szimbolikus, világokat elválasztó határvonalat.

Gáll Gregor *Navigátor* (2002) bronz kisplasztikája egy tengeri viharba került hárombócos vitorlás hajó hullámvonalakból építkező futurista jellegű kompozíciója.

A Csikász Galériában kiállított művek közül a LebensArt jellegű, nyugalmat árasztó, „relax” hangulatú műcsoport hangsúlyos. Marosi Diána *Natura viva* (2018) és *Várakozás* (2017) szép enteriőr-csendéletképein a finom színek, a gyümölcstálak cézanne-i öröksége, a kiegyensúlyozott arányok, a mediterrán szobabelső derűs harmóniát sugároznak.

Tóth György László *Duo de lumine* (2018) és *Café Bár I. / Záróra* (2007) két enteriőrképe a művész hiperrealizmusban tett képi finomodásának látványos dokumentuma.

Kelemen Marcel *Évszakok* sorozatából a II. (2018) olajfestménye a kékszőlő, vadszőlő és a repkény inspirálta növény – a művész szemléletében kőkény – őszi luminozitású, sajátos feldolgozása, reprezentatív kompozíciója.

Kisnémet Ferenc kiállított festményein a víz mozgásának, fényáteresztő képességének fizikai tulajdonságait vizsgálja. A selyemfény faktúrájú *Ölelő hullámok* (2012) olajképe briliáns elképzelésű nézet: a mozgása által keltett vízgyűrűk sűrűségében a víz különböző mélységeibe jutva egy műugró úszónőt jelenít meg.

Kiss Miklós *Zuhatag* (2017) üvegplasztikájában az üvegművészet médiumában egyedi és a művész által különösen kedvelt ún. rogyasztott technikát alkalmaz. A dekoratív plasztikát szecessziós áthatás jellemzi.

Tomay Katalin *Összeomlás III-IV-V.* (2019) biscuit porcelán kisplasztikái mint a bűvész legfontosabb kellékei: cilinderek vagy csomagolásból hanyagul kibontott kalapdobozok... Zseniálisan hatnak az enteriőrben.

Raffay Dávid szobrászatának fő motívumai az ősi magyar mondavilág által inspirált csodaszarvas és turulmadár. A Veszprémi Művész Céh kiállítására hozott két bronz kisplasztikája a természet és imagináció találkozásában született, az egyensúlyt paradésán megtartó két csoda-hegyikecske. Köztéri szobrai sokrétűek: zsánerjelenetek, biblikus és szakrális kompozíciók. A

Pázmány Péter Katolikus Egyetem piliscsabai campusán installált Aquinói Szent Tamás-szobor (2001) szimbolikájában és márványba faragott megjelenésében nagyon szép. Az evangélisták attribútumai szuggesztívek, kalligrafikus megjelenítésűek. A magas, gótikus oszlopkötegen megjelenő szent a Domonkos-rend öltözetét viseli, jobb kezében monstranciát tart.

A Művészetek Háza kiállítása közel 130 műalkotás nagyszabású felvonultatásával gazdag, pompás panorámaképet nyújt a Veszprémi Művész Céh 30 éves működéséről. Hasonlatosan előképéhez, szemléletében, Gesamtkunstwerk jellegű szellemében a médiumok sokfélesége dominál – kortárs technikákkal továbbfűzve. A mesterségbeli tudás professzionizmusa társítva a kézművesség archaikus kapcsolataival – mint modern konfraternitás definiálja a Veszprémi Művész Céhet.

Huber Lilla Mária

Misery

William Goldman: *Tortúra. Pszichothriller.* Veszprémi Petőfi Színház – Latinovits–Bujtor Játékszín. Bemutató: 2019. október 12.

Misery az eredeti címe Stephen King 1987-es regényének, és Misery a főhőse a regénybeli regényíró, Paul Sheldon romantikus regénysorozatának, amelynek álomvilága magával ragadja a regény másik főhősét, Annie Wilkest. A regényből 1990-ben, ahogy ez Stephen King regényei esetében nem ritkaság, Misery (magyarul *Tortúra*) címmel sikeres hollywoodi film is készült Rob Reiner rendezésében, Kathy Batesszel és James Caannal a főszerepben. Kathy Bates megkapta érte a női főszereplőnek járó Oscar-díjat, majd a Golden Globe-ot. A film forgatókönyvét William Goldman írta, ő jegyzi a színpadra írt változatot is, amelyet sikerrel játszottak a Broadway-n is, Bruce Willis és Laurie Metcalf főszereplésével, itthon pedig a veszprémi a darab második színpadra állítása.

Akik beülnek a Tasnádi Csaba által színpadra állított változatra a Játékszínbe, nem fognak a harmincéves filmes emlékeiken vagy regényolvasási élményeiken merengeni. A Paul Sheldon bestselleríróját Keller János és a Sheldon-rajongó Annie Wilkes ápolónőt alakító Módrri Györgyi játéka azokat is magával ragadja és vízi végig a történeten, akik olvasták a könyvet vagy nézték a filmet.

Kin, gyötrelmem, nyomorúság a *misery* jelentése, és ezekből van bőven az előadásban is. A történet egyszerű: Paul Sheldon épp befejezte a legújabb regényét egy világ végi, kisvárosi szállodában, ahová rendre el szokott vonulni, hogy lezárja a soron következő történetét. Ez a könyv azonban más, mint az eddigiék, Paul úgy érzi, hogy ez a főmű, nem a Misery nevű főhősnője köré szövődő, leginkább a napi betevő romantikára vágyó nők lektúrsorozatának a soron következő darabja. Paul Sheldon végre önmagát adta a műben, az egyetlen példány gépiratával beül az autójába, és a veszelés hóvihart jósló előjelzések ellenére útnak ered...

Márpedig Stanley Kubrick remekművéből, az úgyszintén Stephen King regényéből készült *Ragyogásból* is tudhatjuk, hogy ha a coloradói hegyekben havazik, az semmi jóval nem kecsegtet. Paul Sheldon egy szakadékbba zuhan az autójával, és ha nincs az a hihetetlen szerencséje, hogy épp akkor autózik ugyanarra a közelben lakó Annie Wilkes, akkor törött lábbal, eszméletét vesztve ott fagy meg a mindent elborító hóvihárban. De jön a jó erőben lévő Annie, aki ráadásul szakképzett ápolónő, kiszabadítja a kocsiából, hazacipeli, rögzíti a lábtörést, és megkezd a szakszerű ápolást. Hamar kiderül, hogy neki is szerencséje van: ő ugyanis Paul Sheldon és regényhősnője, Misery legnagyobb rajongója.

William Goldman a dramaváltozatban három szereplőre írja át a regényt, a veszprémi kamara-előadás pedig csak a két főszereplőt hagyja meg – megtalálva a darab tökéletes formáját, hiszen a két szereplő eszeveszett küzdelméhez semmi szükség a serif néhány perces színpadi jelenlétére, a többiekre még kevésbé. Paul Sheldon fájdalomtól és a kábító fájdalomcsillapítótól, valamint a félelemtől képződő hallucinációi meg Annie Wilkes örülete így egymásból építkezve hozza létre az egyre fokozódó színpadi feszültséget. Ehhez járul hozzá az előadásba épített hangjáték, amelyet a rádiós hírek, a szobán kívüli események hangbejátszásai meg a Sheldon fejében futó emlékek és víziók képeznek. Az előadás a két szereplő között és a Sheldon fejében zajló lélektani játékokkal, a rádiójátékkal, a gyors vágásokkal megidéli a színpadon a regény modern eszköztárát, láthatóan visszanyúlva Stephen King eredeti művének világához, és ezzel a szoba valóságos tere jelentésgazdag, intenzív szintérré lesz.

Az előadás elsőre Módrri Györgyi jutalomjátékának látszik, az embernek az az érzése, hogy őrá írták a szerepet. Testet ölt a színpadon az, amit a regény úgy fogalmaz meg, hogy „a jelenleg Paulban valami nyugtalanító *tömörtség* benyomását keltette, mintha nem is volnának véredényei vagy belső szervei, mint ha talpától a feje búbjáig szélteben-hosszában egyetlen tömör Annie Wilkes volna”. Ugyanakkor észre kell vennünk, mennyire keskeny sávon egyensúlyoz a színész, amikor egyszerre kell

hoznia a figura és a helyzet komikumát, és eközben nem szabad engednie, hogy eltűnjön a színpadról az a feszültség, amit Annie Wilkes örülete és mindenre való elszántsága, valamint Paul Sheldon kiszolgáltatottsága teremt meg. Ebben kiváló partnere Keller János, akinek a szerepe kevésbé attraktív, mint Annie Wilkesé, s ugyanezért jóval nehezebb. Ő voltaképpen sokkal szokványosabb figura, egy többé-kevésbé normális regényíró, okos, számító, főlényes, és neki kell létrehoznia a félelem valóságát, kimozdulnia a normalitásából, elhíttetnie (vagyis színpadi karakterként voltaképpen elhíttetnie), hogy Módrri Györgyi Annie Wilkesként tényleg bármire képes, hogy a ponyvaregények, a pszichothriller világába itt maga a valóság, hogy neki valóban csak az a néhány perc áll a rendelkezésére ahhoz, hogy... Elhíttetnie, hogy ez itt most nem regény vagy netán színdarab, ahol végül majd szépen minden boldog véget ér. Keller finoman, alig észrevehető módosulásokkal viszi színre azokat a változásokat, amelyek Paul Sheldonban végbemennek: ahogy kezdetben szinte átnéz a rajongó Annie-n, aztán nevétségeseznek találja, ugyanakkor írójának kis-sé élvezi is a szánalmas rajongóval való találkozást, hogy végül maga is az örület határán táncoló, rettegő figurává váljon. Sheldonnak minden lélekjelenlétére és írói ravaszságára szüksége van az örült Annie Wilkes ellenében, aki happy endre akarja kifuttatni a maga történetét, ha mindenki bele is pusztul.

Ahhoz, hogy mindez működjön, rendkívül feszes ritmust kell tartania a két színésznek, a páros játék nemcsak üresjáratot nem enged meg egy pillanatra sem, hanem a ritmus lassulását sem, mert a közönség rögtön magához tér, kijózanodik. Az általam látott november 4-i előadáson szinte problémátlan tartják a tempót, a második felvonás közepe táján, az egyik, színpadilag kevésbé dinamikus írógépes jelenetben, amikor ráadásul már mindenféle extrém borzalmakon túl vagyunk, ott lehetett érezni, hogy a folyamatosan színpadon lévő Keller kicsit már fárad, és lazul a koncentrációja az egyre összetettebb mozgásokat és lelkiállapotok létrehozását igénylő helyzetekben (kétórányi játék után!) – tulajdonképpen itt tudatosult bennem, mennyire színész próbáló ez a kétszereplős előadás, különösen a mindenféle rendhagyó pózokban és helyzetekben vergődő Keller számára. Aztán a jelenetek dinamikája tovább viszi a két kiváló színészt, eljuttatva a közönséget és magukat is – mihez is? – valamiféle, ha nem is felszabadító, katarzishoz.

A világ rendje helyreáll, de a Stephen King-regények és a könyveiből készült adaptációk ismerői jól tudják, hogy egy-egy Annie Wilkes vagy épp egy Jack Torrance bármelyikünkre ott leselkedhet behavazott világunkban. A képzelet és a valóság, az örület és a normalitás határainak fölszámolódása vagy a műalkotás a műalkotásban játéka persze 2019-ben nem egy egyetven új szerű lelki vagy művészi probléma, ilyen próbatételek elé nem is állít bennünket az előadás, de a történet és a színészi játék révén létrehozott feszültséggel több ez, mint színvonalas szórakoztatás.

Ladányi István

December 1-jén mutatta be a Kabóca Bábszínház kisgyerekeknek ajánlott új előadását. A Danny Bain egyszemélyes színháza által színre vitt *Jack, a megmentő* szövegét Sándor Anna és Danny Bain írta, tervező Mátravölgyi Ákos. Rendezte: Szántó Viktória.

Jack, a megmentő?

Sándor Anna: *Jack, a megmentő.* A Kabóca Bábszínház bemutatója. Rendező: Szántó Viktória. 2019. december 1.

Séd, 2019. 5. sz., 31. old.

Amikor Kodzsugukila történetét mesélte el egyes-egyedül, csilagszemekkel, síppal, dobbal, nádi hegedűvel, el voltam ragadtatva Danny Bain csodálatos kisugárzásától. Jelenlétének ereje mit sem csökkent. Végtelenül kedves, a legegyszerűbb, a leghétköznapi szöveget is egy kicsit a valóságtól emelendő akcentusa most is elvarázsol. Persze azzal, hogy szerepek sorát egymaga jeleníti meg, kockázatot is vállal. A szerepek sora ugyanis nagyon különböző, és ezt a lebilincselő képzelőerővel, látszólag szinte a semmiből, egészen hétköznapi tárgyak sokaságából felépített bábok a lehető legplasztikusabban meg is mutatják. A sokszínű látvány hasonlóan sokszínű hangot követelne, nemcsak hangot, de a színpadi jelenlét számtalan módját, és ez az egyetlen olyan eleme Danny Bain munkájának, ahol olykor nehézségekkel küzd.

Amiben utánozhatatlan, az a muzikalitás. Nemcsak a kedves, egyszerű, de pezsdítően derűs countryzenére gondolok, amelyet Bain Melindával közösen maga a játész jegyez. Az egész előadást beszövik a hangok és hangszerek. Ez az, ami kétség-telenül tökéletesen működik. A báboknak a szó hagyományos értelmében nem is nevezhető szerkezetek életképessége leginkább a hangadás képességében nyilvánul meg. Leglátványosabban az egyik szereplő, a Furmányos Ormányos „személyében”, „aki” vízvezetékcsövekből, hajlított idomokból és mosogatómedencéből összerótt monstrum, működésére nézve nagyjából harsona. Nem rám tartozik, hogyan csinálja, de Danny Bain igazi muzsikát tud előcsalni ezekből az egyébként képtelen szerkezetekből, igazi muzsikát a szónak abban az értelmében, ahogyan nagyon ősi időkben érthették. A megjelenítés erejével.

A történetet egyébként Amos, a kereskedő meséli, aki az isten háta mögötti állomáson kényszerűen veszteglő utasaira (a közönségre) próbál mindenfélét, csodálatos nevű kacatokat rásózni. Végül azonban még az esernyővel felszerelt napszemüveg is a nyakán marad, bár vevő lenne rá azonnal, egy kisfiú a színre beszaladva jelzi, hogy bármely tételre vevő. Amos, a kereskedő azonban valójában nem kacatokat, hanem egy történetet árul, Jack, a megmentő, a vasút, vasutasok, a vasúttal megtámadott erdő és a benne lakozó cso-

dás szerzetek történetét. Apró botlás a felvezetésben, hogy Amos mester elmondása szerint ritka madár a nyavalyás kis szárnyvonal nyavalyás kis állomásán az utas. Mert ha hetente legfeljebb egyszer jár arra vonat, vajon megérte-e a nagy építkezéssel feldülni az erdőt, vajon jól tette-e Jack, hogy a vasutasokat mentette meg a Lopossumoktól, és nem fordítva? De erről majd később.

A fenti bekezdésből kitűnik a történet lényege. A nagy vasútépítés az erdő szélére ér, és az erdő lakói, féltve a helyet, ahol élnek, lényegében az otthonukat, megpróbálnak ellenállni, védelmezni azt, ami az övék, csak most a vasút át akar gázolni rajtuk. Harcuk sikeres, a vasutasok, megúván a kellemetlenkedést, faképnél hagyják a munkahelyet. Ekkor azonban Jack, a megmentő...

Több Kabóca-előadás kapcsán elmondtam már, mennyire ámulatba ejt a bábszínház szinte korlátlan átalakuló képessége. Talán Jack, a megmentő az előadás egyetlen olyan figurája, a szó hagyományos értelmében báboknak lehet nevezni. Aki nem konstrukció. De még ő is, ez a látszólag konzervatív alak is szinte bármire képes a testével, tagjait virtuóz szabadsággal szolja át és újra át, ami persze azt jelenti, hogy Danny Bain finom mozdulatai adnak efféle szabadságot nekik.

A titok talán legfőbb kulcsa Amos mester overallja. Egészen virtuóz bűvészek köpenyét képzeljük ilyennek, tele zsebbel, rejtett zugokkal, titkos rejtekekkel, ahonnan aztán a kártya, a kendők, a nyulak... Danny Bain egy bűvész fürge-ségével varázsol elő, majd rejt is azonmód vissza egy fél előadást. Csodálatos overallján mindennek szabott helye van, minden varrásnak, zsebécáskának, kallantyúnak és pocöknek megvan a maga pillanata, anynyit tud, amennyit pazarlóbb előadásokban egy egész műszaknak kell tudnia. Mondhatnám, hogy Jack, a megmentő ez az egész furcsa história Amos mester overalljából bújjik elő.

Nem ámitom magam azzal, hogy képes vagyok a kisgyerekek lelkével és szemével látni. Lehetséges, hogy a színpadi átalakulás fogyatékoságai voltaképpen az én fogyatékoságaim, a gyerek mindenbe mindent belelátni képes elméje gond nélkül birkózik meg a feladattal. De én mégis hiányoltam az erdőt. Ez a történet mégiscsak egy sűrű, mérsékelt félelmetes lények lakta erdőben játszódik. Sehol egy fa, sehol egy bokor, sehol egy szál virág. A

létra, ami már csak méretei miatt is uralja a képet, csak nem képzelhető át, talán még egy gyermek fantasztikusan flexibilis elméjével sem, sűrű erdővé. Ez még akkor is igaz, ha ama létra egyébként szinte xilofonként működik, szólal meg újra meg újra, bár látszólag csak autó- (vagy mozdony-) alkatrészek szintén látszólag csak úgy, találomra összehordott raktárának tűnik az egész. Ahogyan ezt az alkatrész-kereskedést, ezt a létrából épített xilofont Danny Bain megszólatatja, az valóban az átalakulás csodája. Én azonban a nagypapaagymal mégis nehezen tudom elképzelni, hogy az erdő mélyén játszódó történetből hogyan maradhat ki a fű, a fa, a bokor.

A gyerekeknek nem hiányzik, ez szemmel látható. Az előadás végén szabadon bejárhatják a színpadot, módjával megfoghatják, szemügyre vehetik a „bábokat”, a Lopossumokat, a Furmányos Ormányost, a Mőgé Bűjót. Meg is teszik, és percekkel azután, hogy elült a taps, nagyban nyüzög, kurjongat, pezseg a színpad.

Nem tehetem meg végül, hogy egy kifejezetten felnőtt szemmel látható kétségemről ne írjak egy toldatot. Aki figyel, mi megy mostanság a világban, látja, hogy baj van. Az a baj, hogy mi, emberek olyan sokáig és olyan arrogánsan vittük semmibe a természet jogait, hogy a természet most a mi jogainkat fenyegeti. Mármost a léthez való jogainkat. Ha Jack, a megmentő történetéből az irányból nézzük, a derék fickó megmentette a vasúttársaság jogát, hogy jó mélyen belemetszen a természet elevenébe egy egyébként később szinte használatlan vonalat. Egy sebet. A lények, akiknek élőhelyén a vasút keresztülgázol, nem tesznek semmi mást, csak megpróbálják megvédeni a helyet, ahol élnek, és Jack, miközben megmenti – mondjuk – a Lopossumoktól a vasutasok szerszámaikat, nem nagyon töpreng el azon, hogy vajon nem a Lopossumokat kellene-e a vasút szerszámaiktól megmentenie. Nem hiszem, hogy a hároméves korúak, akiknek az előadást a Kabóca ajánlja, gondolnak erre. De hátha éppen a hároméves kor a legjobb pillanat elkezdni tanulni a leckét, amit a boomek kihagytak az élet iskolájában. Azt, hogy nagy dolog a vasút, nagy dolog az az ezerefele minden, amivel az erdőnek nekironthat a mindennél csodálatosabb ember, de ha egyszer tényleg kivesznek a Lopossumok, még az is lehet, hogy a vasút is leáll. Még az is lehet, hogy leáll itt minden.

Asztalos István

Vitéz László

Vitéz László – Pályi János vendéjátéka a Kabóca Bábszínházban. 2020. január 19.

„Csak tessék, tessék!” invitálja a nézőket Pályi János az előadás helyszínén, az ajtóban állva. Vásári hagyományokhoz illően minden vendéghez, gyermekhez és felnőttöz van egy-egy kedves, játékos, incselkedő, viccesen komoly szava.

A vásári bábjátás ősi szokásai szellemében már jóval az előadás kezdete előtt megkezdődik a közönség „ráhangolása”. Hangoskodik, ingerkedik, humoros kérdéseket tesz fel, rövid időn belül egy húron pendül, főleg a gyerekekkel. Mindezt a paraván előtt. Gyakorlott módon megtalálja azt a néhány gyereket, aki nagy örömmel segíti őt Vitéz László „felébresztésében”. A vasárnapi előadáson a kis foghíjas Zsiga kopogtat Lászlónak, és hívja háromszor (a felnőttbe nézők nagy örömeire Zsigát nem lehet lebeszélni arról, hogy Vitéz László helyett hívja a maga nevén a főszereplő bábót). Még el sem kezdődött az igazi játék, és a gyerekek már hangos lelkesedéssel hajlandók mindenben együttműködni Pályi Jánossal. Megszólal a függőny mögött Vitéz László is (hurráá! sikerült felébreszteniiii!), megmozdul a paraván is, a talán öt éves Zsiga ugyan ijedten visszafut a helyére, de aztán szembefordul a paraván mellé még egyszer, utoljára kilépő játékkal, és mindenki legnagyobb örömeire fogacsi kiejtésével azt mondja, hogy „Nem féltem ám!”

Megkezdődik a bábjáték. Megjelenik vörös ruhájában, a szokottnál kissé hosszabb sapkájában Vitéz László. Köszön, sőt, gyermeknyelvi humorral játszik a közönséssel, játszik a közönséggel. A legizgalmasabb részeknél, ördögökkel való szembenézések, szellemekkel való küzdelem idején is megmarad a két legfontosabb elem: a nyelvi játékoság és a közönséggel való együttműködés. A játék cselekménye nagyon egyszerű. Vitéz László vándorúton jár (örök vándorúton), mert elküldte otthonról a Nagymamucikáját (László örök gyermek marad). Találkozik a molnárral, aki nem tudja megörölni a búzáját, mert a malomban (több generáció óta mindig fergeteges poén minden gyermek számára Vitéz László félrehallása, a „malomba” szóra évszázad óta úgy kérdez rá, hogy a „majomba?”) nem lehet örölni, nem engedik a gonosz szellemek. Mindezt a fogadó mellett meséli el a molnár Lászlónak. László kéreti magát (ügyesen srófolja feljebb a fizetséget – legalábbis a fizetésre vonatkozó ígéretet egyre kecsgetetőbbek lesznek), aztán hebehurgya módon belecsöppen a játékos szócátákba, birkózásokba, majd nagy palacsintasütővel vívott küzdelmekbe. Bár kezdetben úgy tűnik, semmire sem alkalmas, a végére mégis túljár minden gonosz, köztük a pokol főördöge és a halál (sőt, az ígéretét megszegő molnár) eszén is.

A Vitéz László játéknak több évszázados hagyománya ismert Európa különböző területein, Angliában Punch a figura neve, Németországban Hanswurst vagy Kasperle (nálunk leginkább ő segítette a német nyelvű vándorbábosokat, hogy megismertessék a nézőkkel a fontos figurát), Oroszországban Petruska, román területen Vasilasche, a törököknél Karagöz. Az európai nagy orrú, vidám, furfangos bábok közvetlen őse a commedia dell'arte játékok Pulcinella nevű szereplője volt, de ez az alak már jóval korábbi történetekben és Európától távoli területeken is felbukkan különböző neveken. A hagyomány nagyon ősi, és még leegyszerűsödött formájában is fellelhetőek a mitikus múlt nagyon fontos elemei, ahogy az örök gyermek figura gyözedelmeskedik a pusztító erőknél. Népmesei alak, örök happy endre „ítélve”. A játékok cselekménye, látvány, nem bonyolult. Az igazi siker nagyban függ a figurát mozgató bábjátékosától. Az alaptörténetet számtalan eszközzel lehet színesíteni, késleltetéseket, artisztikus mozzgatással, a közönség vissza-visszatérő bevonásával (rossz előadások által kissé lejárattott szóval: interaktivitással), szójátékokkal, aktualitások játékos kibeszéléssel (ez a vásári bábjátékosok egyik legfontosabb feladata volt: ki mertek mondani hivatalos személyek által tarkargatott dolgokat), a régi, megszokott játékok kreatív megújításával. Pályi János a legnagyobb mesterségbeli tudással alkalmazza ezeket az eszközöket. A legsodróbb események közben tudja megállítani a játékot, hogy késleltesse az események menetét, hogy ezzel fokozza az izgalmat;

kesztyűbábjai a legtermészetesebb módon birkóznak egymással (komoly bábos gyakorlat szükséges ennek eljátszásához); pontosan tudja, mikor és hogyan kell keresettség nélkül beszélgetni vagy kiabálásra bírni a gyerekeket; használja a bábos hagyomány bevett szójátékait, és folyamatosan újakkal is bombázza a közönséget; anélkül, hogy a gyerekeket egy pillanatra is cserbenhagyná a fejük fölött való „átbeszélésekkel, üzenetekkel”, egy-egy szóval meg tudja szólítani a szülőket is, számukra érthetőbben szólnak az operáriák, a slágerdallamok rövid idézetei; és több saját találmánya is van a játék menetében: mozzgatásokban a búzásásák dobálása, a halott ördögök reptetése (ördögi ügyességgel), (és bevallom, nekem régóta a kedvencem) amikor a Halál fejét teniszlabdaként használja, és nagyon feszes rit-

musú játékot játszik vele palacsintasütőjét teniszütőként forgatva.

Pályi János abban a kecskeméti csapatban bukkant fel, a kilencvenes évek elején önállósult Ciróka Bábszínházban, ahol a mai magyar bábosszakma olyan meghatározó alkotói nevelkedtek, mint Kovács Géza (a Ciróka Bábszínház akkori vezetője, aki ma a szombathelyi Mesebólt Bábszínház igazgatója, aki már ott Kecskeméten is megmutatta, milyen tehetséggel formál alkotóközösségeket), Bartal Kiss Rita (rendező, tervező, bábszínész, a zalaegerszegi Griff Bábszínház művészeti vezetője; a Kabóca Bábszínházban is többször rendezett, jelenleg a bábszínház a *Rómeó és Júlia* című darabot játssza az ő rendezésében), Rumi László (rendező, bábszínész, a Kabóca Bábszínház művészeti tanácsadója). A Ciróka Bábszínházban alkotott és tanított Kovács Ildikó is, a Romániából érkezett kiváló rendező, aki felhívta a fiatal bábosok figyelmét a vásári bábjátékokra, a Vitéz László és Vasilache figurákra. Pályi János első Vitéz László-előadását Kovács Ildikó néni segítségével készítette. Magyarországon a hagyomány utolsó eredeti őrzője Kemény Henrik volt, aki bábjátékos családba született, nagypapja és édesapja a Budapesti Népligetben telepedett le a vásári bábos bódéjával. Heni bácsi gyerekkorában tőlük tanulta a szakmát, és tartotta életben a hagyományt az ötvenes években is, amikor Magyarországon nem lehetett Vitéz László-játékokat játszani. Később aztán az ő előadásaiban ismerhette meg több generáció is Vitéz Lászlót. Pályi János (az előadás végén kedvesen megemlékezett Kemény Henrikről is) nagy szakmai rutinnal és a közönség szeretetével méltó folytatója a hagyománynak.

A Vitéz László-játék a bábjáték olyan elementáris ősfarmája, mint Bartók Béla megfogalmazása szerint a paraszttzene. A *Népdalkutatás új eredményei Magyarországon* című, 1932-ben írt cikkében ezt így foglalta össze: „Parasztzenénk sokezerényi dallama közül a legtöbbet a kifejezés klaszikusan pregnáns egyszerűsége, a formálás objektivitása jellemzi, hallgatásuk sohasem válik fárasztóvá. Ezek a dallamok (...) klasszikus példái annak, miként lehet egy zenei gondolatot a legegyszerűbb eszközökkel, a legrövidebb formában a leg-tökéletesebben kifejezni.” Köszönet Pályi Jánosnak és a vendéglátó Kabóca Bábszínháznak az előadásért!

Kovács Gáborján

A Kabóca Bábszínház januári repertoárjából két színdarabról osztom meg gondolataimat. A kisebbeket szórakoztató *Moha és Páfrány* történetének fókuszát a színekben látom, míg a nagyobbaknak ajánlott *Rómeó és Júlia* címet viselő klasszikus mű feldolgozását az árnyékokat kiemelve mutatom be. Mindkét előadás rendezője Bartal Kis Rita, Blattner-díjas művész, akinek darabjait éppen az árnyak és színek különleges fátyolos hangulata teszi egyedivé.

Kicsik és nagyok Kabócaja

Séd, 2019. 6. sz., 7. old.

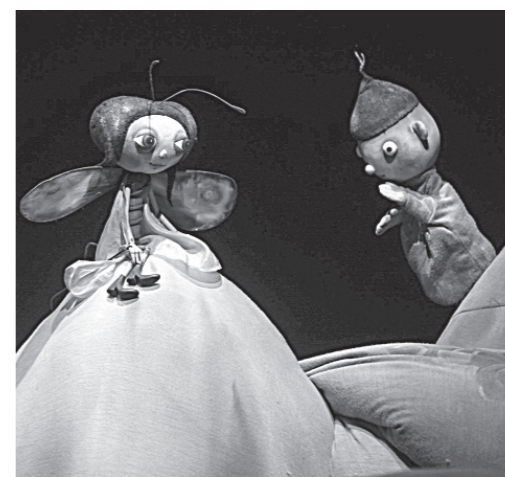

Séd, 2019. 6. sz., 10. old.

Séd, 2019. 1. sz., 18. old.

Moha és testvére, Páfrány kalandjait Markó Róbert írta le a dramaturg szerepét is vállalva Václav Čtvrtek és Máté Angi meséinek felhasználásával. Zalaegerszegen a Griff Bábszínház műhelyeiben kelt életre a darab, ahol a rendező elképzeléseit az író dramaturgként is segítette. Zenéjét az Indonéziát is bejáró Takács Dániel – jelenleg a Csokonai Nemzeti Színház tagja – szerezte, látványát pedig a Szlovéniában élő képzőművész, Sabina Šinko hozta létre. A manók, kövek, madarak, tojások és vízfolyások mögött Csepregi Napsugár, Duna Orsolya-Réka, Matola Norbert és Tóth Mátyás színészek játszottak. Az előadást több mint száz kisgyermek kacaja, sustorgása

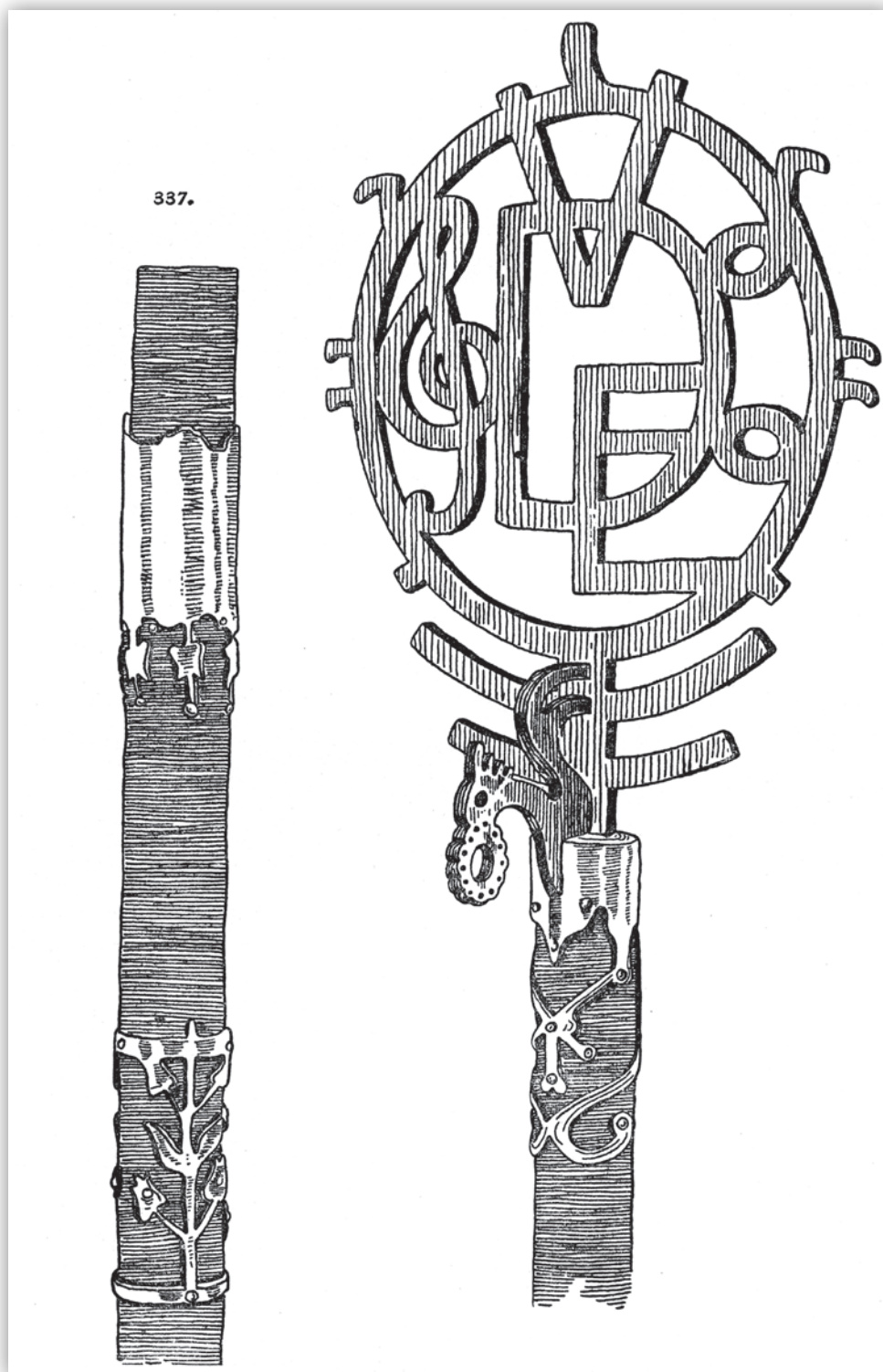
és mocorgása színesítette számomra, ami a látvány színtelenségét, ködös feltételeit kiválóan kiegyensúlyozta. A vizuális élmény szárazságát az üde foltként fel-felbukkanó biborszín tündér oldotta, akinek rövid meséi a jelen kor emberének megkérdőjelezhető felelőtlenségét leplezték le. A szürke, a drapp, a halványkék és a mentazöld színek felidéztek az egykori csehszlovák

rajzfilmsorozatokat, ahol nem a harsány színek, élénk és erős kontúrok ragadják meg a gyermeki figyelmet. A díszlet természet-értékeinek átalakulásával létrejövő antropomorf jelleg izgalmasabb élményeket rejtget. A kő lehet piaci kofa, fúrge felhő, befagyott víztükör, de akár forgalmas nagyváros, így a gyerekek is több szerepet kipróbálhatnak. A színek visszafogottan kínálnak díszletet a szereplők közti kalandozásokhoz, amelyeket a dalszövegek, párbeszéd, zenék és hanghatások harsány szólamaik mindvégig uralnak.

Rómeó és szerelme, Júlia meséje 423 éve szerepel a világ különböző színpadjaiban. 2019 novemberében a Kabóca Bábszínház a temesvári Csiky Gergely Állami Magyar Színházzal és a Veszprémi Petőfi Színházzal közösen elkészítette a William Shakespeare által írt történet adaptációját. Az átdolgozást Nádasdy Ádám végezte, ehhez kapcsolódva a zenét Bakos Árpád szerezte. A vizuális elemeket gazdagította Góbi Rita koreográfiája, Rofusz Kinga tervezte, illetve Jánoska György fénytérter. Utóbbi pozitív megítélése különösen nagy hangot kapott az előadást néző kamaszoktól.

A szereplők (Benkő Zsuzsanna, Berta Csongor, Fazekas Júlia, Fekete Ágnes, Főglein Fruzsina, Mihály Csongor, Pál Hunor, Vass Richárd) a színpadon leginkább árnyak voltak. A fakó külsejű bábokba életet lehelt az erős megvilágítás aktusai, ahol a mozgó árnyak némiképpen főszerepet játszottak. Az előadás ellentétekre épülő koreográfiája a történet alapjaira utal viszsza. Minden, ami sugárzik, egyszer besötétül, és minden, ami fénytelen volt, újra tündökölni kezd. A darabban mindvégig a fényt várja a néző, éppen úgy, ahogy a két szerelmes. A fények által a bábokat nézi, de sokkal inkább a színészeket látja és érzi. Az ő fekete ruháik előre jóslják a gyászt, mégis feltájjakkal teret engednek a világító bőrfelületek által képviselt életnek. A darabban felhangzó zene monoton, borongós dallamait fényként, üde napsütésként töri meg az élő emberi ének. Kamasz, felnőtt, diák és tanár jólesően távozik, hiszen a világ harmóniájának egy részletét tudhatja magáénak az előadás fény-árnyék hatásainak köszönhetően.

Berta-Szénási Panna

*A Veszprémi Dalegyesület zászlórúdjának fémveretei
(Magyar Iparművészet 1909. 328. p. 337. ábra).
Illusztráció Rainer Pál e számunk 12–13. oldalán található cikkéhez*